

LA QUALITAT CIVIL DE CATALÀ: DOMICILI I RESIDÈNCIA VERSUS VEÏNATGE CIVIL

M. Esperança Ginebra Molins

*Doctora en dret
Departament de Dret Civil
Universitat de Barcelona*

1. INTRODUCCIÓ: NACIONALITAT I VEÏNATGE CIVIL VERSUS DOMICILI

En contrast amb el criteri adoptat en la majoria de països del *Common Law* —en els quals la llei personal està determinada pel domicili—, el Codi civil espanyol (CC), seguint la línia de molts països de l'Europa continental, opta per determinar la llei personal seguint el criteri de la nacionalitat (art. 9.1 CC). Aquest criteri, que seria suficient en un estat unitari (com ara França, amb la desaparició dels costums, o Itàlia, amb la unificació i el Codi civil de 1865), no resol el problema afegit que es planteja en un estat com l'espanyol, en el qual coexisteixen diversos drets civils territorials.

La nacionalitat, entesa en el sentit que utilitza el terme l'article 9.1 CC i com la regulen els articles 17 i següents del mateix codi, es presenta com un criteri inadequat i fora de lloc per a determinar la subjecció a cadascun d'aquests drets i, derivat d'això, per a fixar la llei personal en els conflictes que es puguin plantejar entre ells, en la mesura que tots els implicats tindran nacionalitat espanyola. Sense perjudicar quin criteri resulta més adequat a escala internacional (nacionalitat o domicili), aquest problema afegit que es planteja a l'Estat espanyol es podria haver obviat si d'entrada s'hagués partit del criteri del domicili, no del de la nacionalitat.

Actualment, segons el Codi civil espanyol, la subjecció a un dels diversos drets civils que coexisteixen a l'Estat espanyol (sia al dret civil anomenat *comú*, sia als anomenats *especials* o *forals*) està determinada pel veïnatge civil (art. 14.1 CC), concepte el punt de partida del qual és força modern (1888-1889) i que és específic de l'ordenament jurídic espanyol. A més, el veïnatge civil té la funció

instrumental de determinar la llei personal en els conflictes de lleis que puguin sorgir arran de la coexistència a Espanya de diverses legislacions civils (art. 16.1.1a CC).¹

2. LA CONFIGURACIÓ INICIAL DE LA QUALITAT JURÍDICA DE CATALÀ I ELS CRITERIS SUBJECTIUS ADOPTATS HISTÒRICAMENT PER A L'APLICACIÓ DEL DRET CATALÀ

La qualitat de català no fou mai objecte d'un tractament legislatiu sistemàtic i general.² A més, la terminologia emprada per a designar aquesta qualitat era força diversa (*català, regnicola, natural, de la nostra terra, los de nació catalana...*).

2.1. LA REGULACIÓ DE LA QUALITAT DE CATALÀ

Històricament, la qualitat de català es regulà bàsicament en l'àmbit de la reserva als qui la tenien dels oficis públics i beneficis eclesiàstics del territori català.³ En aquest sentit, Brocà (1850-1918) afirmava: «[L]a legislación especial de Cataluña únicamente determina la calidad de catalán para un efecto en la actua-

1. F. BADOSA COLL, a F. BADOSA COLL (coord.), *Compendi de dret civil català*, Madrid i Barcelona, Edicions de la Universitat de Barcelona, Marcial Pons i Ediciones Jurídicas y Sociales, 1999, p. 72-73.

2. E. ROCA TRÍAS, «Unde Cathalanus quasi in Cathalonia stans». La condició de catalán en el derecho histórico», *Revista Jurídica de Catalunya (RJC)* (1978), p. 7.

3. Vegeu J. PELLA i FORGAS (1852-1918), *Código civil de Cataluña*, vol. I, Barcelona, Vela, 1943, p. 184 i 186; E. ROCA, «Unde...» (1978), p. 7-44 —especialment p. 13-18—; V. FERRO, *El dret públic català: Les institucions a Catalunya fins al Decret de Nova Planta*, 1a ed., Vic, Eumo 1987, p. 320-322; M. E. GINEBRA MOLINS, *La qualitat jurídica de català i l'aplicació del dret civil de Catalunya*, col·l. «Estudis de Dret Privat Català», núm. 6, Barcelona, Departament de Justícia de la Generalitat de Catalunya, 2002, p. 13-176.

Quant a la reserva d'oficis públics a la Corona de Castella i al regne d'Aragó, vegeu J. LALINDE ABADÍA, «De la nacionalidad aragonesa a la regionalidad», a *Anuario de Derecho Aragonés (ADA)* (1972-1973), p. 153-168, i *RJC* (1973), p. 549-562; J. M. PÉREZ COLLADOS, *Una aproximación histórica al concepto jurídico de nacionalidad (La integración del Reino de Aragón en la monarquía hispánica)*, Saragossa, Institución Fernando el Católico, 1993, p. 171-229 i 284-315. Amb caràcter més general, vegeu F. de CASTRO, *Derecho civil de España*, vol. II, Madrid, Instituto de Estudios Políticos, 1952 [reed. facs., Madrid, Civitas, 1984, p. 379-381 i 383]; R. GIBERT, «La condición de los extranjeros en el antiguo derecho español», a *Recueils de la Société Jean Bodin*, vol. X (*L'étranger*, segona part), Brussel·les, Editions de la Librairie Encyclopedique, 1958, p. 154, 156 i

lidad desaparecido: el desempeño de cargos y oficios públicos.»⁴ L'exigència d'aquesta qualitat quedava palesa també en altres àmbits, però en aquests no se solia perfilar com es determinava qui era català; es nominava aquesta qualitat —per a vincular-li certs efectes—, però no es regulava.⁵

Els criteris que determinaven la qualitat de català s'anaren concretant, així, progressivament, de manera instrumental, indirecta i no sistemàtica, davant la necessitat de reservar als qui la tenien els oficis públics i els beneficis eclesiàstics del territori. Això fa que, des del segle XIII,⁶ de les disposicions que regulaven l'aptitud per a ocupar càrrecs públics —i, més tard, de les que es referien a l'obtenció dels beneficis eclesiàstics—, se'n poguessin induir les dades que identificaven qui era considerat català.

El punt de referència bàsic, quant a la configuració inicial de la qualitat de català en l'àmbit de la reserva dels oficis públics i els beneficis eclesiàstics del Principat, el constituïa el territori.⁷ En aquest sentit, els criteris principals per a accedir als càrrecs públics i als beneficis eclesiàstics eren dos:⁸ el naixement en el territori català (*ius soli*), que atribuïa la condició d'originari, natural o nadiu, i la de català d'origen; i el domicili en aquest territori. La referència al domicili s'en-

181-184; P. DOMÍNGUEZ LOZANO, *Las circunstancias personales determinantes de la vinculación con el derecho local: Estudio sobre el derecho local altomedieval y el derecho local de Aragón, Navarra y Cataluña (siglos IX-XV)*, Madrid, Ediciones de la Universidad Autónoma de Madrid, 1986, p. 13.

4. G. M. de BROCA I DE MONTAGUT, *Historia del derecho de Cataluña, especialmente del civil y exposición de las instituciones del derecho civil del mismo territorio en relación con el Código civil de España y la jurisprudencia*, vol. I, 1a ed., Barcelona, Herederos de Juan Gili, 1918, p. 557 [ed. facs., col·l. «Textos Jurídics Catalans, Escriptors», I/1, 1, Barcelona, Generalitat de Catalunya, 1985].

5. Vegeu, per exemple, entre d'altres: capítol de Cort IV de 1520 —tercera compilació de les *Constitucions y altres drets de Catalunya* (3aCYADC).III,10,5,29— i capítols de Cort IV i XVI de 1534 —3aCYADC.I,4,22,7 i 3aCYADC.I,4,25,14— (*Constitucions y altres drets de Catalunya compilats en virtut del Capítol de Cort LXXXII de las Corts per la S.C.Y.R. Majestat del Rey Don Philip IV nostre senyor celebrades en la Ciutat de Barcelona*, any MDCCII, Barcelona, En Casa de Joan Pau Martí y Joseph Llopis Estampers, 1704, vol. I, p. 293 i 302, i vol. III, p. 89 [ed. facs., col·l. «Textos Jurídics Catalans. Llei i Costums», IV/2, Barcelona, Generalitat de Catalunya, 1995]). Vegeu, també, L. de PEGUERA (1550-1611/32), *Practica, forma, y stil, de celebrar Corts Generals en Catalunya, y materias incidentes en aquellas*, Barcelona, Gerony Margarit, 1632, cap. v, núm. 1 i 2, i cap. XVI, núm. 1, 2 i 9, p. 16-17, 50, 51-52 i 54 [ed. facs., Barcelona, Base, 1974]; V. FERRO, *El dret públic...*, 1993, p. 215-216.

6. Vegeu, per exemple, els capítols I i II de 1291 —3aCYADC.I,1,68,1 i 3aCYADC.I,1,68,2— (*Constitucions...*, 1704, p. 158-159 [ed. facs., 1995]).

7. Vegeu J. PELLA, *Código civil...*, vol. I, 1943, p. 185 i 187.

8. J. COROLEU É INGLADA i J. PELLA Y FORGAS, *Los fueros de Cataluña*, Barcelona, Imprenta de Luis Tasso, Hijo, 1878, p. 395.

cetà, en les constitucions de càrrecs públics, al segle XIV,⁹ i pel que feia al seu concepte calia atènyer-se, supletòriament, al concepte configurat pel dret romà (sobretot a C.10,39[40], D.50,1 i C.10,38[39]), que ja tenia una gran difusió a Catalunya quan aparegué aquest terme en les constitucions de càrrecs públics, ja que el dret català no el regulava de manera completa.¹⁰

D'entrada, eren catalans els nascuts a Catalunya —anomenats en algun cas *vertaders Cathalans*—,¹¹ encara que «també» s'anomenaven catalans (però no *origine Cathalanus, nadius* o *naturals*) els domiciliats en aquest territori. Pel que fa a la doctrina, tot i reconèixer que bàsicament era català qui havia nascut a Catalunya, Mieres (1400-1474) afirmava que a la pràctica i per costum també es deia català qui tingués el seu domicili a Catalunya.¹² Aquesta idea, que podia fonamentar-se en alguna disposició concreta (com el cap. x de les Corts de 1413),¹³ fou seguida per Oliba (1534-1604)¹⁴ i, posteriorment, per Bosch (s. XVII).¹⁵

Malgrat que eren originàriament catalans els nascuts en el territori (*naturals* o *nadius*) i que es consideraven també catalans els que hi tenien el domicili, algunes disposicions no es conformaven a exigir un o altre requisit, sinó que exigien cumulativament naixement i domicili en el territori català; calia la doble

9. Vegeu, per exemple, entre d'altres: el capítol xx de 1333 (3aCYADC.I,1,68,3), el capítol x de 1359 (3aCYADC.I,1,68,4) i els capítols x i xi de 1413 (3aCYADC.I,1,68,5 i 3aCYADC.I,1,68,6). Vegeu *Constitutions...*, 1704, p. 159-160 [ed. facs., 1995].

10. Vegeu F. de CASTRO, *Derecho...*, vol. II, 1952 [reed., 1984, p. 375-376]; E. ROCA, «Unde...» (1978), p. 14; P. DOMÍNGUEZ, *Las circunstancias...*, 1986, p. 165 i 226.

11. Vegeu, per exemple, el capítol XIX de 1481 —3aCYADC.I,1,68,12 (*Constitutions...*, 1704, p. 162 [ed. facs., 1995])—, així com les manifestacions concretes fetes per Guillem Ribalta Celler a les Corts de 1599 (Archivo de la Corona de Aragón [ACA], Generalitat, «Processos de Corts», vol. 1049, Corts de 1599, familiar del braç eclesiàstic, f. 219r). Vegeu, també, ACA, Generalitat, «Processos de Corts», vol. 1048, Corts de 1599, familiar del braç militar, f. 682r.

12. Vegeu T. MIERES, *Apparatus super constitutionibus curiarum generalium Cathalonie*, Barcelona, Typis, & ære Sebastiani a Cormellas, 1621, vol. I, col. 5, cap. XXI, núm. 6-7, p. 268-269; vol. I, col. 6, cap. sense numerar —«Ut in causis Cathalonie sint iudices, & relatores in Cathalonie domiciliati»—, núm. 5-6, p. 401-402; vol. II, col. 9, cap. v, núm. 9-16, p. 194 [mal numerada com a 198] - 195; vol. II, col. 10, cap. x, núm. 2 i 9-12, p. 398-399; vol. II, col. 10, cap. XII, núm. 10-11, p. 404, i cap. XIII, núm. 9, p. 406.

13. 3aCYADC.I,1,68,5 (*Constitutions...*, 1704, p. 159 [ed. facs., 1995]). Vegeu E. ROCA, «Unde...» (1978), p. 14; i F. de CASTRO, *Derecho...*, vol. II, 1952 [reed., 1984, p. 382, nota 6].

14. A. OLIBA, *Alium namque de Iure fisci. Lib 10: Constitutionis Cathalonie*, Barcelona, Ex Typographia Gabrielis Graells, & Geraldii Dotil, 1600, cap. XIII, núm. 53-54, p. 260.

15. A. BOSCH, *Summari, Index o Epitome dels Admirables, y Nobilissims Titols de Honor de Catalunya, Rossello, y Cerdanya: Y de les Gracies, privilegis, prerogatives, preheminiencies, llibertats, è immunitats gosan segons les propries, y naturals lleys*, Perpinyà, Pere Lacavalleria Estamper, 1628, llibre v, cap. XXIX, p. 556-557.

vinculació amb el territori que suposava haver-hi nascut i estar-hi domiciliat per a ocupar determinats càrrecs públics i obtenir determinats beneficis eclesiàstics.¹⁶ Amb tot, aquesta doble vinculació amb el territori —o vinculació reforçada— no feia falta, en principi, per a ser considerat català; ja se n'era amb un sol d'aquests requisits: originàriament i «vertadera», en el cas del naixement en el territori, o derivativament i en sentit ampli, en el cas del domicili.¹⁷

Només de manera tardana (a partir del cap. xxx de les Corts de Barcelona de 1422 —3aCYADC.I,1,68,8—, quant als càrrecs públics,¹⁸ i del cap. de la Cort I de les Corts de Montsó de 1534 —3aCYADC.I,1,5,3—,¹⁹ pel que feia als beneficis eclesiàstics) es dona entrada al *ius sanguinis*.²⁰ I es fa per via de l'ampliació i de l'equiparació al «natural nadiu de Catalunya» o als «vertaders Cathalans», nascuts al Principat.²¹ A més, fins i tot quan s'admet que els «Fills de Ca-

16. Vegeu, per exemple, els capítols x i xxx de 1422 —3aCYADC.I,1,68,7 i 3aCYADC.I,1,68,8—, els capítols xii i xix de 1481 —3aCYADC.I,1,68,11 i 3aCYADC.I,1,68,12—, el capítol de Cort i de 1534 —3aCYADC.I,1,5,3— i els capítols de Cort v i ix de 1553 —3aCYADC.I,1,58,14 i 3aCYADC.I,1,68,15— (*Constitutions...*, 1704, p. 17-18, 142, 160, 161-162 i 163 [ed. facs., 1995]). Sobre aquestes disposicions, vegeu J. MARQUILLES (1368-1451), *Commentaria super Usaticis Barcinonensis*, Barcelona, Joan Luschner, 1505, comentari a l'usatge *Auctoritate et rogatu*, i, f. 221r; T. MIERES, *Apparatus...*, 1621, vol. i, col. 4, cap. ii, p. 97, núm. 6; vol. ii, col. 9, cap. v, p. 194 [mal numerada com a 198], núm. 10-11, i col. 10, cap. x, p. 398-399, núm. 9-11, i cap. xii, p. 403-405; A. OLIBA, *Alium...*, cap. xiii, núm. 54, p. 260; J. CÀNCER (1559-1631), *Variarum Resolutionum Iuris Caesarei, Pontificii & Municipalis Principatus Cathalauniae*, part iii, cap. iii, núm. 107-108, Lió, Sumptibus Petri Borde, Joannis & Petri Arnaud, 1683, p. 64, i Venècia, Apud. Remondini, 1760, p. 47. Vegeu, també, J. PELLA, *Código civil...*, vol. i, 1943, p. 186; J. LALINDE, *La jurisdicción real inferior en Cataluña («Corts, Veguers, Batlles»)*. Col·l. «Publicaciones del Seminario de Arqueología e Historia de la Ciudad», 14, «Estudios» i, Barcelona, Ajuntament de Barcelona, Museu d'Història de la Ciutat, 1966, p. 198; J. LALINDE, «De la nacionalidad aragonesa a la regionalidad», ADA, 1972-1973, p. 155, i RJC, 1973, p. 550.

17. Vegeu M. E. GINEBRA, *La qualitat...*, p. 63.

18. *Constitutions...*, 1704, p. 160 [ed. facs., 1995].

19. *Constitutions...*, 1704, p. 17-18 [ed. facs., 1995].

20. Vegeu J. MARQUILLES, *Commentaria...*, comentari a l'usatge *Auctoritate et rogatu*, 1505, i, f. 221r; T. MIERES, *Apparatus...*, 1621, vol. i, col. 4, cap. ii, p. 97, núm. 7; A. OLIBA, *Alium...*, 1600, cap. xiii, núm. 54, p. 260; J. CÀNCER, *Variarum...*, part iii, cap. iii, núm. 107-108, 1683, p. 64, i 1760, p. 47. Vegeu, també, J. PELLA, *Código civil...*, vol. i, 1943, p. 185-187.

21. Vegeu, per exemple, entre d'altres: el capítol xxx de 1422 —3aCYADC.I,1,68,8—, el capítol xix de 1481 —3aCYADC.I,1,68,12—, el capítol de Cort i de 1534 —3aCYADC.I,1,5,3—, els capítols de Cort v i xxviii de 1553 —3aCYADC.I,1,58,14 i 3aCYADC.I,1,5,10—, el capítol x de 1702 —3aCYADC.I,1,5,12— i el capítol vii de 1706 (*Constitutions...*, 1704, p. 17-18, 21-24, 142, 160 i 162 [ed. facs., 1995]; i *Constitutions, Capítols, y Actes de Cort, fetas, y atorgats, per la S.C.R. Magestat del Rey Nostre Senyor Don Carlos III. Rey de Castilla, de Aragón, Comte de Barcelona, &c. en la Cort Celebrá als Cathalans en la Ciutat de Barcelona, en la Casa de la Deputació del General de Catalunya, en lo any 1706*, Barcelona, Estampa de Rafel Figueró, 1706, p. 9-10).

thalans» o els «fills o néts de catalans» —que queden fora, per tant, del sentit estricte dels qui són catalans o «verdaderament catalans»— són hàbils per a determinats oficis públics o beneficis eclesiàstics, s'exigeix una determinada vinculació amb el territori, sigui perquè el pare —o «el pare o l'avi»— hi hagi nascut i hi estigui domiciliat, o perquè el *ius sanguinis* no eximeix el fill —o nét— de l'exigència de domicili en el Principat i els comtats.²²

Tot i la reserva dels oficis públics i els beneficis eclesiàstics a favor dels catalans, els estrangers hi accedeixen per diverses vies: o bé en frau o «contra Constitucions», tal com reconeixien, expressament²³ o de manera indirecta,²⁴ moltes disposicions; o bé a través de l'habilitació en les pròpies disposicions generals de càrrecs públics i beneficis eclesiàstics, ja sigui a títol individual²⁵ o com a integrants d'una determinada comunitat assentada en un altre territori;²⁶

22. Capítol xxx de 1422 —3aCYADC.I,1,68,8— i capítol xix de 1481 —3aCYADC.I,1,68,12— (*Constitutions...*, 1704, p. 160 i 162 [ed. facs., 1995]). Vegeu, en termes molt generals, F. de CASTRO, *Derecho...*, vol. II, 1952 [reed., 1984, p. 382-383].

23. Vegeu, per exemple, entre molts d'altres, en matèria de càrrecs públics: capítol xxx de 1422 (3aCYADC.I,1,68,8), capítol de Cort xx de 1470 (3aCYADC.I,1,68,9), capítol xii i capítol de Cort xix de 1481 (3aCYADC.I,1,68,11 i 3aCYADC.I,1,68,12), capítol de Cort ix de 1553 (3aCYADC.I,1,68,15), capítol de Cort xxvi de 1585 (3aCYADC.I,1,68,16), capítol xxxv i capítol de Cort xlvi de 1599 (3aCYADC.I,1,68,17 i 3aCYADC.I,1,68,18). Quant als beneficis eclesiàstics, vegeu, per exemple, a títol purament exemplificatiu: capítol de Cort i de 1534 (3aCYADC.I,1,5,3), capítols de Cort i, ii i iii de 1537 (3aCYADC.I,1,5,4, 3aCYADC.III,1,3,1 i 3aCYADC.III,10,5,31), capítol de Cort vii de 1542 (3aCYADC.I,1,5,5), capítol de Cort viii de 1542 (3aCYADC.I,1,5,6) i capítol de Cort xxiv de 1547 (3aCYADC.I,1,5,9). Vegeu *Constitutions...*, 1704, vol. I, p. 17-18, 18-20, 21, 160-162 i 163, i vol. III, p. 90 [ed. facs., 1995].

24. Vegeu, per exemple: capítol xiii de 1520 —3aCYADC.III,10,5,27—, capítol de Cort ii de 1534 —3aCYADC.I,1,71,6— i capítol lxiii de 1701 —3aCYADC.I,1,7,19— (*Constitutions...*, 1704, p. 30 i 166, i vol. III, p. 89 [ed. facs., 1995]).

25. En matèria de càrrecs públics, vegeu, per exemple: capítol xii de 1481 (3aCYADC.I,1,68,11), capítol xxvii de 1701 (3aCYADC.I,1,40,16) i capítol xxiv de 1706. Pel que fa als beneficis eclesiàstics, vegeu, per exemple: capítol de Cort ii de 1542 (3aCYADC.III,1,2,1), capítol de Cort xxiv de 1547 (3aCYADC.I,1,5,9), capítol de Cort xxviii de 1553 (3aCYADC.I,1,5,10) i capítol x de 1702 (3aCYADC.I,1,5,12). Vegeu *Constitutions...*, 1704, vol. I, p. 21-24, 102 i 161-162, i vol. III, p. 2-3 [ed. facs., 1995]; *Constitutions, Capitols, y Actes de Cort, fetas... en lo any 1706*, 1706, p. 24.

26. Vegeu, per exemple, capítols x i xxx de 1422 —3aCYADC.I,1,68,7 i 3aCYADC.I,1,68,8—, capítol de Cort lii de 1470 —3aCYADC.I,1,68,10—, capítol xii de 1481 —3aCYADC.I,1,68,11—, capítol lxvi de 1493 —3aCYADC.I,1,68,13—, capítol xviii de 1520 —3aCYADC.I,1,5,2—, capítol de Cort xxiv de 1547 —3aCYADC.I,1,5,9— i capítol x de 1702 —3aCYADC.I,1,5,12— (*Constitutions...*, 1704, p. 16-17, 21, 23-24, 160 i 161-162 [ed. facs., 1995]), i capítol vii de 1706 (*Constitutions, Capitols, y Actes de Cort, fetas... en lo any 1706*, 1706, p. 9-10). Sobre això, vegeu T. MIERES, *Apparatus...*, 1621, vol. II, col. 10, cap. x, núm. 2, p. 398; A. OLIBA, *Alium...*, 1600, cap. XIII, núm. 54, p. 260; A. BOSCH, *Summari...*, 1628, llibre v, cap. XXIX, p. 557. Vegeu,

o bé per la via de la naturalització, que suposa que deixen de ser «estrangers» i passen a ser reputats «catalans». Amb tot, els naturalitzats no són «vertaders Catalans» o «verdaderament naturals» o «nadius, naturals realment» i «sens fictio».²⁷

2.2. ELS CRITERIS SUBJECTIUS PER A L'APLICACIÓ DEL DRET CATALÀ

Quant a l'aplicació del dret català —que era el «dret [...] de la terra»²⁸ i sobre la base del qual s'havia de jutjar a Catalunya «ans de tots altres drets»²⁹—, no hi havia una regulació específica sobre quins eren els criteris que determinaven la vinculació de la persona amb aquest dret i el seu territori, i no s'acudia

també, M. de LASALA LLANAS, *Sistema español de derecho civil internacional e interregional*, Madrid, Editorial Revista de Derecho Privado, 1933, p. 43-44, nota 2; J. PELLA, *Código civil...*, vol. I, 1943, p. 186; J. LALINDE, «De la nacionalidad...», ADA (1972-1973), p. 158-159 i 172-175, i RJC (1973), p. 553-554 i 566-569; E. ROCA, «Unde...» (1978), p. 17.

27. Sobre les naturalitzacions a Catalunya, vegeu F. GRASES I GRALLA (s. XVII-XVIII), *Epítome, o Compendi de las Principals Diferencias entre les Lleys Generals de Catalunya y los Capítols de Redres o Ordenacions del General de aquella*, Barcelona, Rafel Figuerò, 1711, p. 16; A. BOSCH, *Summari...*, 1628, llibre v, cap. XXIX, p. 557; N. SALES: «Naturals i alienígenes: un cop d'ull a algunes naturalitzacions dels segles XV a XVIII», a *Studia in honorem prof. M. de Riquer*, vol. I, Barcelona, Quaderns Crema, Vallcorba Editor [1986], p. 675-705; N. SALES, «Naturalitzacions catalanes dels segles XVI-XVIII», *L'Avenç*, 100 (gener 1987), p. 32-36; V. FERRO, *El dret públic...*, (1987), p. 297, nota 26; N. SALES, «Els segles de la decadència (segles XVI-XVIII)», a P. VILAR (dir.) i J. TERMES (coord.), *Història de Catalunya*, vol. IV, Barcelona, Edicions 62, 1989, especialment p. 99-103 i 424-430; M. E. GINEBRA, *La qualitat...*, 2002, p. 123-176.

28. Vegeu, per exemple: capítols XVII i XXVII i capítol de Cort II de 1422 —3aCYADC.I,2,4,1, 3aCYADC.I,1,17,8 i 3aCYADC.I,8,1,8—, capítol III de 1431-1434 —3aCYADC.I,9,22,4—, capítol LX de 1510 —3aCYADC.III,1,19,2—, capítol de Cort II de 1534 —3aCYADC.I,1,71,6—, capítol XXXVIII i capítol de Cort II de 1542 —3aCYADC.I,7,10,10 i 3aCYADC.III,9,9,2—, capítols de Cort I i XVIII de 1547 —3aCYADC.III,1,19,5 i 3aCYADC.III,1,15,2—, capítols de Cort V i XXV de 1599 —3aCYADC.I,1,47,1 i 3aCYADC.I,1,7,7— (*Constitutions y altres drets de Catalunya...*, 1704, vol. I, p. 27, 45-46, 113, 166, 172-173, 381-382, 400 i 449, i vol. III, p. 20, 23, 28 i 73 [ed. facs., 1995]), i capítol LXIX —capítols i actes de cort— de 1706 (*Constitutions, Capítols, y Actes de Cort, fetas... en lo any 1706, 1706*, p. 121).

29. Vegeu capítol III de 1251 —3aCYADC.III,1,8,1—, capítol de Cort XXIV de 1291 —3aCYADC.I,3,2,7—, capítol de Cort II de 1409 —3aCYADC.I,1,38,2—, capítol XVII de 1422 —3aCYADC.I,2,4,1—, Pragmàtica de 2 de desembre de 1243 (Jaume I) 3aCYADC.II,2,3,1— i capítol XL de 1599 —3aCYADC.I,1,30,1—; vegeu, també, les disposicions contingudes a 3aCYADC.III,1,9 (*Constitutions...*, 1704, vol. I, p. 89-90, 95, 172-173 i 185, vol. II, p. 68, i vol. III, p. 15-17 [ed. facs., 1995]).

mimèticament, en principi, a les regles que determinaven qui era considerat català en l'àmbit dels càrrecs públics i dels beneficis eclesiàstics.³⁰

La qüestió de a qui resultava aplicable el dret català o quins eren els criteris subjectius que podien comportar l'aplicació del dret català, es plantejava sobretot des d'un punt de vista pràctic i sense establir principis generals, davant la necessitat de resoldre supòsits concrets en els quals es trobaven implicats elements foranis o elements vinculats amb diferents territoris i amb drets diversos —tant si es tractava de béns situats fora del Principat o de persones no vinculades amb aquest territori ni amb el seu dret, com si es tractava de persones vinculades amb el dret i el territori català, però que actuaven fora d'aquest i, per tant, com a estrangers. En aquests casos, es plantejava el dubte de si es podia justificar l'aplicació de normes concretes més enllà del seu àmbit territorial de vigència i de l'àmbit de sobirania del legislador que les havia dictat; l'àmbit territorial màxim de vigència del dret català a la baixa edat mitjana i fins al Decret de Nova Planta de 1716 (DNP) coincidia amb l'àmbit de sobirania del legislador català, en la mesura que era una manifestació directa d'aquesta sobirania.³¹ A Catalunya regia un dret diferent que al Regne d'Aragó.³²

Era en els casos amb elements foranis que assolien visibilitat les circumstàncies que determinaven que la persona es trobava vinculada per una disposició catalana concreta (sobretot en qüestions de capacitat, família i successions).

Les solucions que donava la doctrina a aquests casos responien a supòsits concrets i es configuraren sota l'influx de les teories estatutàries europees que

30. P. DOMÍNGUEZ, *Las circunstancias...*, 1986, p. 13.

31. J. EGEA FERNÁNDEZ, a J. EGEA FERNÁNDEZ i J. M. GAY, «Eficàcia de les normes a la tradició jurídica catalana des de la baixa edat mitjana fins al Decret de Nova Planta», RJC (1979), p. 578. Vegeu J. P. FONTANELLA (1576-1649), *Tractatus de Pactis Nuptialibus, sive de capitulis matrimonialibus, multis Regie Audientie Principatus Cathalonie, & aliorum gravissimorum Senatuum, exquisitis Decisionibus ornatus, ita ut nihil dicatur, quod non aliqua Decisione comprobetur*, vol. I, Barcelona, Apud Laurentium D., 1612, clàusula IV, glossa XI, núm. 25, f. 173v, i clàusula IV, glossa XI, núm. 26-27, f. 173v-174r, i vol. II, 1659, clàusula VII, glossa III, part IV, p. 502, núm. 32-33; J. CÀNCER, *Variarum...*, part II, cap. I, núm. 16, ed. de 1683, p. 11, ed. de 1760, p. 8.

32. Vegeu T. MIERES, *Apparatus...*, 1621, vol. II, col. VI, «Proemium», núm. 11, p. 4; J. P. FONTANELLA, *Tractatus...*, vol. I, 1612, clàusula IV, glossa IX, part IV, núm. 119-120, f. 113r; J. de SOCARRATS, *...in tractatum Petri Alberti canonici Barchinonensis, de consuetudinibus Cathalonie inter Dominos & Vasallos, ac nonnullis aliis, quæ commemorationes Petri Alberti appellantur, doctissima, ac locupletissima commentaria nunc primum typis excusa, quibus feudorum materia diligentissimè pertractatur*, Lió, Apud Antonium Vincentium, 1551, p. 386, núm. 104, i p. 387, núm. 105.

s'havien desenvolupat des de finals del segle XII i principis del XIII com a reacció contra la territorialitat dels costums.³³

Respecte del dret català, la doctrina partia del principi que el dret només «lligava» o «obligava» (*ligat* o *astringat*) les persones i les coses que es trobaven vinculades amb l'àmbit territorial de sobirania del legislador i, per tant, en una determinada relació amb el territori que abastava aquesta sobirania i de vigència de la norma.

Pel que fa a les coses, es tenia en compte la seva situació. Segons Ferrer i Nogués (1560/80-1629/40), «[L]egislator etiam in bonis quae similiter non sunt sui territorii nullam habet iurisdictionem statuendi, nec ordinandi super eisdem [...]»; el legislador no podia disposar dels béns situats fora del Principat «ex defectu iurisdictionis & potestatis super illis»; a aquests béns, «iurisdictionis nostra non se extenderit»;³⁴ els estatuts i les lleis no podien disposar sobre els béns «non subditis» per manca de potestat del legislador.³⁵ Respecte d'una pragmàtica dictada l'any 1343 per Pere III a Barcelona, en matèria de llegítimes (3aC-YADC.II,6,3,1),³⁶ un dels arguments que al·legava Càncer per a poder-la aplicar

33. F. LAURENT, *Droit Civil International*, vol. 1, Brussel·les, Typ. Bruylant-Cristophe & Cie., 1880, p. 274-275, núm. 200, i p. 279-281, núm. 203; A. LAINÉ, *Introduction au Droit International Privé contenant une étude historique et critique de la Théorie des statuts: Et des rapports de cette théorie avec le Code civil*, vol. 1, París, 1888 [ed. facs., Glashütten im Taunus, Verlag Detlev Auvermann K. G., 1970, p. 73-74 i 269-305]; M. TORRES CAMPOS, *Bases de una legislación sobre extraterritorialidad: Estudios sobre derecho internacional privado bajo los puntos de vista del derecho constituido y del derecho constituyente*, Madrid, Tipografía de los Sucesores de Cuesta, 1896, p. 7, 9 i 20; G. FERNÁNDEZ DE CÓRDOVA, «El derecho interregional», *Revista General de Legislación y Jurisprudencia* (RGLJ) (1905), p. 148-149; M. AGUILAR NAVARRO, *Derecho internacional privado*, vol. 1, tom 1, 4a ed., Madrid, Universidad de Madrid, Facultad de Derecho, Sección de Publicaciones, 1976, p. 186-191; A. MIAJA DE LA MUELA, *Derecho internacional privado*, vol. 1, 7a ed., Madrid, Ediciones Atlas, 1976, p. 92-93.

Sobre l'evolució de la «teoria dels estatuts» i la seva repercussió en la doctrina i la jurisprudència catalanes, vegeu G. A. TELL LAFONT (1861-1929), «Notas sobre la teoría de los estatutos en la antigua jurisprudencia catalana», 1887 [reed. a RJC (1954), p. 215-225 i 311-326]; J. M. TRIAS DE BES (1890-1965), *Derecho intencional privado*, 2a ed., Barcelona, Bosch, Casa Editorial, 1940, p. 13-19; V. L. SIMÓ SANTONJA, «La escuela estatutaria española ante los conflictos de competencia legislativa en materia matrimonial», a *Revista General de Derecho*, vol. XIV (1958), núm. 164, p. 498-511; V. L. SIMÓ SANTONJA, *Aportación al estudio de los estatutarios españoles*, València, Diputación Provincial de Valencia, Imprenta Provincial, 1959.

34. F. FERRER, *Commentarius Analyticus ad Constitutionem ex insignioribus Principatus Cathalonie primam, sub titulo soluto matrimonio, incipientem Hac Nostra*, Lleida, Apud Viduam Anglada, & Andræam Laurentium, 1629, 10 Declaratio ad I Tempus, núm. 6-7, p. 226.

35. F. FERRER, *Commentaria Sive Glossemata ad utilioream quandam ex constitutionibus Principatus Cathalonie incipientem, Los impubers, sub rubro de pupillaribus, & aliis substitutionibus*, Lleida, Ludovicum Manascal Typographum suis, 1617, glossa 3a, núm. 78 i 81, f. 87r.

36. *Constitutions...*, 1704, p. 154-155 [ed. facs., 1995].

als béns situats fora del territori de Barcelona era que aquella pragmàtica havia estat dictada pel rei, el qual tenia «jurisdictionem statuendi» no només respecte dels béns situats a la ciutat de Barcelona i el seu territori, sinó també fora.³⁷

Quant a les persones, es partia de la regla «Statutum non ligat nisi subditos»³⁸ i, per tant, que els estatuts³⁹ «non ligant forenses»;⁴⁰ si una norma es referia a les persones o les afectava, no comprenia els estrangers;⁴¹ l'estranger «no esta debaixo la ley dells» [dels «regnes»].⁴² A l'hora de concretar si a aquest efecte algú era «forensis» («persona non subdita», «alienígena», «advena» o «exterus»)⁴³ o no (i, per tant, era «regnicola»,⁴⁴ «districtual», «provincial»⁴⁵ o «subditus»⁴⁶), s'acudia sobretot a criteris territorials, com eren l'habitació i el domicili.

37. J. CÀNCER, *Variarum...*, part I, cap. III, núm. 86, 1683, p. 76 [numerada erròniament com a 78], i 1760, p. 60.

38. Sobre aquesta regla, vegeu E. M. MEIJERS, «L'histoire des principes fondamentaux du droit international privé a partir du moyen age spécialement dans l'Europe occidentale», a *Recueil des Cours*, 1934-III, vol. XLIX, Leyde, A. W. Sijthoff, 1969, p. 594-595. Vegeu, també, A. MIAJA, *Derecho...*, vol. I, 1976, p. 102-103.

39. T. MIERES justificava que es designés les constitucions amb el terme *estatut (statutum)*, perquè moltes d'aquestes feien servir l'expressió *statuimus* (T. MIERES, *Apparatus...*, 1621, vol. I, col.l. VI, cap. I, núm. 1-2, p. 291).

40. J. CÀNCER, *Variarum...*, part II, cap. I, núm. 18, i part III, cap. III, núm. 434-435, 1683, p. 11 i 87, i 1760, p. 8 i 62.

41. F. FERRER, *Commentarius Analyticus...*, 1629, 10 Declaratio ad I Tempus, núm. 5, 8-9, 13 i 21, p. 226, 227 i 229.

42. Capítol de Cort XVIII de 1547 —3aCYADC.III,1,15,2— (*Constitutions...*, 1704, vol. III, p. 20 [ed. facs., 1995]).

43. Vegeu, per exemple, F. FERRER, *Commentarius Analyticus...*, 1629, 10 Declaratio ad I Tempus, núm. 21, p. 229 —«forenses, exteri, & non subditi legislatoribus»—; J. CÀNCER, *Variarum...*, part I, cap. IX, núm. 157, 1683, p. 200, i 1760, p. 142 —«advena, & forensis»—; M. de CALDERÓ (s. XVII-XVIII), *Sacri Regii criminalis concilii Cathalonie Decisiones*, vol. II, Barcelona, Ex Typographia Raphaelis Figuerò, 1687, decisió LXXX, núm. 2, p. 309 —«forensis».

44. J. BALARI JOVANY, *Orígenes históricos de Cataluña*, Barcelona, Establecimiento Tipográfico de Hijos de Jaime Jepús, 1899, p. 34-36. El capítol de Cort XXVIII de 1553 (3aCYADC.I,1,5,10) emprava l'expressió genèrica *regnicols de aquells* per fer referència tant a les persones que eren de qualsevol dels diversos «Regnes [...] de Espanya», com del «present Principat»; vegeu, també, el capítol de Cort XIX de 1547 —3aCYADC.I,1,13,1— (*Constitutions...*, 1704, p. 21 i 36-37 [ed. facs., 1995]).

45. Vegeu, per exemple, J. CÀNCER, *Variarum...*, part II, cap. II, núm. 251, 1683, p. 66, i 1760, p. 45 —«inter Cathalanos, & regnicolas»—; F. FERRER, *Commentarius Analyticus...*, 1629, 10 Declaratio ad I Tempus, núm. 1 i 4, pág. 225 —«coniuges provinciales, & regnicolas» i «regnicolas, & districtuales»—, i núm. 16, p. 228 —«regnicole de iurisdictione huius Principatus».

46. Vegeu, per exemple, J. CÀNCER, *Variarum...*, part II, cap. I, núm. 16-17, 1683, p. 11, i 1760, p. 8. Pel que fa a Catalunya, el terme *súbdit* podia induir a confusió, ja que catalans

En aquest sentit, segons F. Ferrer, la constitució «Hac nostra» (3aC-YADC.I,5,3,1[2])⁴⁷ només es podia aplicar «inter cives incolas, & commorantes in hoc nostro Principatu» i als béns d'aquests «in territorio constitutionum, & in hoc Principatu existentibus».⁴⁸ Respecte d'aquesta constitució, Ferrer contraposava els qui eren «provinciales, & regnicolas» als «degentes, & commorantes extra Principatum [...]», o els «incolas, & commorantes» a les persones «degentes in aliis Provinciis» o «degentes, & commorantes extra Principatum, & in alia Provincia», i acabava conclouent que la constitució «Hac nostra» només era aplicable «ad incolas residentes, habitatores & degentes in hoc Principatu, regnicolas, & districtuales» —conceptes que semblava identificar—, i no a la vídua «Aragonensis, Navarra, Itala, Lusitana, seu alia quelibet extra Principatu degens»;⁴⁹ l'element diferenciador en què es fixava era el fet de viure al Principat, tenir-hi el domicili, la residència o l'habitació.⁵⁰ Segons Despujol (s. XVI-1614), l'estatut només obligava («non ligat nisi») els «incolas et habitatores» de la ciutat.⁵¹

A partir de les manifestacions aïllades de la doctrina, essencialment casuística en aquest punt, es pot constatar que, sovint, els criteris que es tenien en compte per a considerar que una determinada persona pertanyia a la comunitat jurídica «lligada» al dret català, tenien base territorial, tot i que no es trobaven definits per uns requisits taxats i incontrovertibles. Els autors solien acudir a la residència continuada en el territori del Principat, a l'habitació i, sobretot, al domicili, amb una conceptualització que, com passava en matèria de càrrecs públics i ecle-

i aragonesos, per exemple, eren súbdits d'un mateix monarca, si bé aquest ho era de cada territori.

47. *Constitutions...*, 1704, p. 354 [ed. facs., 1995].

48. F. FERRER, *Commentarius Analyticus...*, 1629, 10 Declaratio ad I Tempus, núm. 1, p. 224 —vegeu, també, núm. 5, 8-11 i 23, p. 225-227 i 229. Vegeu, també, J. MARQUILLES, *Commentaria...*, 1505, f. 356r —respecte del costum—, i F. ROMAGUERA, *Constitutiones Synodales Diocesis Gerundensis*, Girona, Sumptibus Hieronymi Palol, 1691, núm. 35-37, p. 14 —respecte dels estatuts i decrets establerts en el Sínode.

49. F. FERRER, *Commentarius Analyticus...*, 1629, 10 Declaratio ad I Tempus, núm. 1 i 4, p. 224-226.

50. Vegeu, també, T. MIERES, *Apparatus...*, 1621, vol. II, col. VI, «Proemium», núm. 13-15, p. 4.

51. S. DESPUJOL, *Index Singularium Materiarum, Doctorum Practicorum Cathaloniae*, Barcelona, Expensis Ioannis Simon, 1610, índex als comentaris de «Commentariorum Thom. Mier... Constitu. Sereniss. Reg. Pet. 3. in cur. Perpinia, ann. 1351. incipi. ab aquesta nostra...», a *Aditiones*, núm. 5, p. 48 —també núm. 7, p. 1-2. Vegeu, també, A. A. de RIPOLL (1578-1658), *Varie iuris resolutiones multis diversorum Senatum decisionibus illustratae. Omnia sunt practicabilia quae hic resoluuntur, & quotidiane Praxi frequentissima, ubi quamplurimae constitutiones Cataloniae declarantur, Prodeunt nunc Primum*, Lió, Sumptibus Iacobi, Andreae, & Matthæi Prost, 1630, cap. XIII, núm. 548, p. 458.

siàstics, manllevaven del dret romà (sobretot de C.10,39[40], D.50,1 i C.10,38[39]).⁵² En aquest àmbit, F. Ferrer definia el domicili en termes molt similars a com ho feia C.10,39[40],⁵³ quan deia: «Domicilium enim dicimus aliquem habere in loco quando in illo habet maiorem partem fortunarum illum habitando locum, ut perpetuó in eo maneat nisi nova aliud suadeat causa, ad l. cives, C. de incolis, lib. 10.»⁵⁴

A l'hora de trobar els elements de vinculació «persona-territori català» i «persona-dret català», els autors recorrien sobretot a conceptes relacionats amb el domicili, la residència i l'habitació.⁵⁵ Això mateix semblava desprendre's d'alguns preceptes concrets i dispersos,⁵⁶ que en algun cas al·ludien també, però, a

52. I. L. GARCÍA DEL CORRAL, *Cuerpo del derecho romano*, 1a part, «Digesto», vol. III, 1897 [ed. facs., 1988, vol. III, p. 865-874]; 2a part, «Código», vol. II, 1895 [ed. facs., 1988, vol. V, p. 565-567].

53. I. L. GARCÍA DEL CORRAL, *Cuerpo del derecho...*, 2a part, «Código», vol. II, 1895 [ed. facs., 1988, vol. V, p. 566].

54. F. FERRER, *Commentarius Analyticus...*, 1629, III *Tempus*, núm. 68, p. 387. Vegeu, també, A. A. de RIPOLL, *Variæ iuris...*, 1630, cap. XIII, núm. 546-547, p. 458.

55. Vegeu, per exemple, T. MIERES, *Apparatus...*, 1621, vol. II, col. 10, cap. VI, núm. 5, p. 371. Vegeu, també, en general, P. DOMÍNGUEZ, *Las circunstancias...*, 1986, p. 12-13. Sobre els fonaments que, històricament, havien indicat la pertinença a una comunitat jurídica, i sobre les bases de connexió per a vincular la persona i el dret territorial, vegeu SAVIGNY, *System des heutigen Römischen Rechts*, vol. VIII, Berlín, Beit und Comp., 1849 [reimpr., 1974, p. 14-18, 39-43 i 46; trad. castellana de J. MESÍA i M. POLEY, *Sistema del derecho romano actual*, vol. VI, 2a ed., Madrid, Centro Editorial de Góngora, p. 128-131, 142-144 i 146]. Vegeu, també, G. FERNÁNDEZ DE CORDOVA, «El derecho...», 1905, p. 214 i 216-217; F. BADOSA, «Eficàcia territorial de les normes», a *Comentaris sobre l'Estatut d'Autonomia de Catalunya*, comentari 13, vol. I, Barcelona, Institut d'Estudis Autònoms, 1988, p. 266, nota 15.

56. Vegeu, per exemple, *mutatis mutandi*, el capítol XXXVI de 1291 (3aCYADC.I,3,2,8) —que es referia a un supòsit molt concret i vinculava l'aplicació a la persona d'un determinat dret tenint en compte criteris relacionats amb la «població»— i el capítol XXXVII de 1291 (3aCYADC.I,3,2,9) —sobre una qüestió penal— (*Constitutions...*, 1704, vol. I, p. 186 [ed. facs., 1995]). Sobre aquestes disposicions, vegeu P. N. VIVES i CEBRIÀ (1794-1874), *Traducción al castellano de los usages y demás derechos de Cataluña que no están derogados o no son notoriamente inútiles, con indicación del contenido de éstos y de las disposiciones por las que han venido a serlo, ilustrada con notas sacadas de los más clásicos autores del Principado*, vol. I, Madrid, Librería de Emilio Font, i Barcelona, Librería de el Plus Ultra, 1861, p. 183, notes 11 i 12 [ed. facs., col·l. «Textos Jurídics Catalans. Escriptors», I/4, Barcelona, Generalitat de Catalunya, 1989, p. 189, notes 11 i 12] —aquest autor traduïa les paraules finals de la 3aCYADC.I,3,2,8 en sentit contrari al que preveu, i el mot *poblat* d'aquesta constitució i de la 3aCYADC.I,3,2,9 per «domiciliado». La major part de les disposicions del títol «De Jurisdictio de tots Jutges y de for competent» (3aCYADC.I,3,2 —*Constitutions...*, 1704, p. 184-194 [ed. facs., 1995])— es referien a qüestions processals i de la jurisdicció competent, per la qual cosa se solia recórrer al domicili (vegeu, per exemple, 3aCYADC.I,3,2,11 i 3aCYADC.I,3,2,18). Vegeu, també, G. M. de BROCA, *Historia...*, vol. I, 1918, p. 328-329, nota 10 [ed. facs., 1985].

la qualitat de natural (en aquest sentit, entrat ja el segle XVIII, en matèria successòria, el capítol XXII de 1702 —aCYADC.I,1,18,1—⁵⁷ i el capítol XVI de 1706⁵⁸ empraven una terminologia ambigua i distingien: d'una banda, «los que no son naturals del Principat» o «qualsevols Estrangers, y que no sien domiciliats en lo present Principat de Cathalunya, y en los Dominis de V. Magestat»; i de l'altra, «los naturals del present Principat» o «los naturals, y habitants del present Principat», com a requisits acumulatius; es barrejaven així, de manera significativa, els termes *natural*, *habitant* i *domiciliat*).

En general, quan calia tenir en compte el dret al qual la persona estava vinculada per a decidir si calia aplicar o no el dret català, no es valorava, en principi, que fos catalana en el sentit que entenien aquest terme les disposicions de càrrecs públics i beneficis eclesiàstics, sinó que se solia tenir en compte simplement que estigués domiciliada a Catalunya. Encara que en algun cas concret, per a determinar si era aplicable una determinada disposició catalana, s'emprava la contraposició català/estranger, català/aragonès o català/navarrès,⁵⁹ aquests termes no se solien definir, i en la majoria de supòsits es tenia en compte directament el domicili, la residència o l'habitació, si bé en algun cas en què es definia qui era estranger, es feia referència també al fet de no haver nascut en el territori.⁶⁰

Quant a l'adopció del domicili com a criteri de vinculació «persona-territori» i «persona-dret», aquesta es trobà influïda per diversos factors, entre els

57. *Constitutions...*, 1704, vol. I, p. 60-61 [ed. facs., 1995]. Sobre la 3aCYADC.I,1,18,1, vegeu R. L. de DOU I DE BASSOLS (1739/42-1832), *Instituciones del derecho público general de España con noticia del particular de Cataluña*, vol. I, Madrid, Oficina de Don Benito García, y Compañía, 1800, p. 202-203 i 321 [ed. facs., Barcelona, Banchs Editor, 1975].

58. *Constitutions, Capítols, y Actes de Cort, fetas... en lo any 1706*, 1706, p. 73. Els articles 55 i 56 del Tractat dels Pirineus (1659), als quals al·ludien el capítol XXII de 1702 (3aCYADC.I,1,18,1) i el capítol XVI de 1706, es referien a les successions i donacions dels «habitantes de Cataluña y del condado del Rosellón» (J. SANABRE, *La acción de Francia en Cataluña en la pugna por la hegemonía de Europa (1640-1659)*, Barcelona, Real Academia de Buenas Letras de Barcelona, Librería J. Sala Badal, 1956, p. 699-700).

59. Vegeu F. FERRER, *Commentarius Analyticus...*, 1629, 10 Declaratio ad I Tempus, núm. 2-4, p. 225-226; J. CÀNCER, *Variarum...*, part I, cap. X («De Emancipatione»), núm. 18-22, 1683, p. 217, i 1760, p. 153, i part II, cap. I, núm. 14-26, 1683, p. 11-12, i 1760, p. 8-9.

60. Quan es referia, en general, a l'aplicació de les normes penals, M. CALDERÓ definia qui era considerat estranger basant-se en el naixement i el domicili en el territori (M. de CALDERÓ, *Sacri...*, vol. II, 1687, decisió LXXX, núm. 1 i 2, p. 309). Vegeu, també, F. SOLSONA (s. XVI), *Laudemiorum lucerna*, Barcelona, Excudebat Jacobus Sendrat, & Vidua Monpefat, 1576, cel·la IX, núm. 4, p. 85, i cel·la IV, núm. 7, p. 51 (estranger respecte de la ciutat com aquell «qui non morantur in ipsa Civitate»).

quals destaquen: la funció que desenvolupava el domicili en el dret romà,⁶¹ el paper que donà a aquest concepte la doctrina canònica medieval quant a la legislació particular de les diverses circumscripcions eclesiàstiques,⁶² o el fet que, des dels seus inicis (finals del segle XII i principis del segle XIII), les doctrines estatutàries —sobretot la italiana i la francesa (punt de referència i font de les solucions adoptades pels autors catalans)— al·ludissin generalment a conflictes entre legislacions locals, pròpies de diferents ciutats o regions, subjectes sovint a una mateixa sobirania, per la qual cosa els resultava útil acudir al criteri romà del domicili.⁶³

Quan desenvolupava l'època que va «[D]esde el comienzo del reinado de Jaime I a la constitución del año 1599 determinativa del derecho vigente en Cataluña», Brocà afirmava, en canvi, que en aquell moment s'utilitzaven «para la determinación de las personas a que fuese aplicable el Derecho de Cataluña, las constituciones [...] que precisaron las circunstancias constitutivas de la calidad de Catalán al efecto de tener empleo o cargo público en el Principado».⁶⁴ Cal tenir en compte, però, que aquest autor escrivia influït i sota la inèrcia creada, a finals del segle XIX, per la *Memoria acerca de las instituciones del derecho civil de Cataluña* (1883), redactada per Duràn i Bas, que definia la «naturaleza [...] á los efectos de disfrutar del Derecho especial de Cataluña» —o «cualidad de ca-

61. Vegeu SAVIGNY, *System...*, vol. VIII, 1849 [reimpr., 1974, p. 39-43, 46 i 58-65; trad. castellana de J. MESÍA i M. POLEY, *Sistema del derecho...*, vol. VI, s. a., p. 142-144, 146 i 153-158]; G. ORLANDI, veu «Domicilio, residenza e dimora», a L. LUCCHINI (dir.), *Il Digesto Italiano*, vol. IX, Torí, Unione Tipografico-Editrice, 1899-1902, p. 655-656 i 693.

62. Vegeu W. ONCLIN, «Le statut des étrangers dans la doctrine canonique médiévale», a *Recueils de la Société Jean Bodin*, vol. X («L'étranger», 2a part), Brussel·les, Editions de la Librairie Encyclopedique, 1958, p. 37-51 i 52-62; W. ONCLIN, «La contribution du Décret de Gratien et des Décrétistes à la solution des conflits de lois», a *Studia Gratiana*, vol. II, Bolonya, 1954, p. 117 i 121-122.

63. Vegeu F. LAURENT, *Droit civil...*, vol. I, 1880, p. 359-361, núm. 258 —tot i que, segons aquest autor, a finals del segle XIX, el canvi de circumstàncies justificava que «le domicile doit faire place à la nationalité»; A. LAINÉ, *Introduction...*, vol. I, 1888 [ed. facs., 1970, p. 75-89], i vol. II, 1892 [ed. facs., 1970, p. 111-201]; M. TORRES CAMPOS, *Bases...*, 1896, p. 19; G. FERNÁNDEZ DE CÓRDOVA, «El derecho...», 1905, p. 148 i 158; W. ONCLIN, «La contribution...», 1954, p. 119-120, 122 i 129-130; W. ONCLIN, «Le statut...», 1958, p. 42; A. MIAJA, «Riflessioni sull'elaborazione di un nuovo sistema spagnolo di Diritto internazionale privato e di Diritto interregionale», a *Diritto Internazionale: Rivista Trimestrale di Dottrina e Documentazione*, vol. XVII (1963), núm. 4, p. 309-310; E. M. MEIJERS, «L'histoire...», 1969, p. 606, 619-620 i 651; A. MIAJA, *Derecho...*, vol. I, 1976, p. 96; A. MIAJA, *Derecho...*, vol. II, 1987, p. 244; J. A. TOMÁS ORTIZ DE LA TORRE, *Derecho internacional privado. Parte general*, vol. I, Madrid, Servicio de Publicaciones de la Facultad de Derecho. Universidad Complutense de Madrid, 1992, p. 292-293.

64. G. M. de BROCÀ, *Historia...*, vol. I, 1918, p. 354 [ed. facs., 1985].

talán» o «nacionalidad catalana»— segons els criteris que havia emprat 3aC-YADC.I,1,68⁶⁵ per a determinar qui era català a l'efecte de l'obtenció de càrrecs públics (art. 11 i 12 de la *Memoria*). Davant la manca de regles específiques, s'acudia a aquests criteris, que s'havien articulats en l'àmbit dels càrrecs públics i que no havien transcendit, coetàniament, al de l'aplicació del dret. Aquesta *Memoria* reservava el terme *vecindad* per a fer referència exclusivament al dret particular d'algunes poblacions (art. 13, 14 i 15).⁶⁶

3. EL DECRET DE NOVA PLANTA DE 1716

3.1. L'ABOLICIÓ DE LES PROHIBICIONS D'ESTRANGERIA

Segons el capítol 40 DNP (cap. 40 segons la numeració de la *Novísima Recopilación* (NR) —NR.5,9,1— i cap. 54 segons impressions anteriors),⁶⁷ en matèria d'obtenció de «dignitats i honors», havien de «cesar las prohibiciones de

65. *Constitutions...*, 1704, p. 160, 162 i 163 [ed. facs., 1995].

66. Vegeu M. DURAN I BAS, *Memoria acerca de las instituciones del derecho civil de Cataluña. Escrita con arreglo á lo dispuesto en el artículo 4º del Real decreto de 2 de febrero de 1880*, Barcelona, Imprenta de la Casa de la Caridad, 1883, p. 27-28 i 301-305 [ed. facs. a: *Projecte d'apèndix i materials precompilatoris del dret civil de Catalunya*, col.l. «Textos Jurídics Catalans. Lleis i Costums», VI/2, Barcelona, Generalitat de Catalunya, 1995, p. 145-146 i 419-423]. Vegeu, també, J. A. ELÍAS, *Derecho civil general y foral de España*, vol. I, Madrid, Librería de Saturnino Gómez, Barcelona, Librería de Gaspar y Homdedeu, 1875, p. 21; G. M. de BROCA I J. AMELL, *Instituciones del derecho civil catalán vigente*, vol. I, 1a ed., Barcelona, Imprenta Barcelonesa, 1880, p. 43-44, i 2a ed., Barcelona, Imprenta Barcelonesa, 1886, p. 119; J. A. ELÍAS I E. de FERRATER, *Manual de derecho civil vigente en Cataluña*, 3a ed., Madrid, Leocadio López, Barcelona, Juan Llordachs, 1885, p. 19-21; J. de D. TRIAS I GIRÓ, *El derecho inter-regional según el artículo 15 del Código civil*, Barcelona, Establecimiento Tipográfico de los Sucesores de Remírez y Cª, 1889, p. 15; J. MEIX, «La codificación del derecho de Cataluña», *Revista de los Tribunales y de Legislación Universal* (RTL), vol. XXXII (1898), p. 404; A. CORBELLA (1854-1923), *Manual de derecho catalán*, Reus, Imp. de Viuda de Vidiella y Pablo Casas, 1906, p. 38; G. M. de BROCA, *Historia...*, 1918, p. 556-557 [ed. facs., vol. I, 1985]; A. M. LUNA, *El Registro Civil: Doctrina y legislación vigente. Jurisprudencia*, Madrid, s. i., s. a., p. 138.

67. En la NR es condensaren en quaranta-quatre capítols els cinquanta-vuit de l'original. Vegeu R. L. de DOU, *Instituciones...*, vol. I, 1800, p. 67 [ed. facs., 1975]; P. N. VIVES I CEBRIÀ, *Traducción...*, vol. I, 1861, p. 19 [ed. facs., vol. I, 1989, p. 25]; S. SOBREQÜÉS I VIDAL (1911-1973), *Historia general del derecho catalán hasta el siglo XVIII*, Barcelona, Promoción Publicaciones Universitarias (PPU), 1989, p. 111, nota 1. Respecte del DNP, en general, vegeu B. OLIVER, *Estudios históricos sobre el derecho civil en Cataluña*, Madrid, Librería Española, Barcelona, Librería de el Plus Ultra, 1867, p. 56-61; F. SOLDEVILA, *Història de Catalunya*, vol. III, Barcelona, Editorial Alpha, 1963, p. 1172-1188; J. M. GAY ESCODA, «La gènesi del Decret de Nova Planta de Catalunya. Edició

extrangeria»⁶⁸ entre els diferents «Regnes-províncies» que aglutinava el monarca; tots els «vassalls» havien de ser tractats de la mateixa manera a aquest efecte; en qualsevol territori pertanyent a la Corona, els «catalans» havien de poder obtenir «dignitats i honors», com la resta de «vassalls» a Catalunya, atenent al «mérito». S'abolien així les prohibicions d'estrangeria contingudes en les constitucions i els capítols de cort en matèria de càrrecs públics i beneficis eclesiàstics.⁶⁹ La qualitat de català esdevenia irrellevant en aquest àmbit; en el territori català, aquests càrrecs i beneficis deixaven d'estar reservats exclusivament als catalans.

Respecte dels beneficis eclesiàstics, la derogació de les prohibicions d'estrangeria quedà confirmada per un decret de 7 de juliol de 1723 (NR.1,14,5); aragonesos, valencians, catalans i castellans podien obtenir indistintament i sense cap diferència «Dignidades, Prebendas, pensiones y Beneficios eclesiasticos en qualquiera de dichos distritos y dominios, sin necesitar de dispensación ó concesion de naturaleza». S'exceptuava d'això els naturals del Regne de Mallorca, perquè, a més dels privilegis propis d'aquest regne, que impedièren l'admissió dels naturals d'altres regnes —fins i tot de la Corona d'Aragó— al gaudi de peces eclesiàstiques, hi havia confirmació papal respecte a aquesta qüestió (hi havia tres butlles dels papes Joan XXII, Eugeni IV i Pius V).⁷⁰

de la consulta original del «Consejo de Castilla», de 13 de juny de 1715», RJC (1982), p. 7-41 i 263-348; S. SOBREQÜÉS, *Historia...*, 1989, p. 109-120; E. ESCARTÍN, «El Decret de Nova Planta», a *Documents jurídics de la història de Catalunya*, 2a ed., Barcelona, Generalitat de Catalunya, 1992, p. 229-236; J. CAMPS ARBOIX, *El Decret de Nova Planta: Episodis de la Història*, 3a ed., Barcelona, Rafael Dalmau, Editor, 1993.

68. P. N. VIVES I CEBRIÀ, *Traducción...*, vol. I, 1861, p. 32 [ed. facs., vol. I, 1989, p. 38]; *Nueva Planta de la Real Audiencia...*, s. a., p. 13. Vegeu, també, *Legislación foral de España: Derecho vigente en Cataluña: Biblioteca judicial*, amb pròleg de M. Castells i de Bassols, vol. I, Madrid, Establecimiento Tipográfico de Pedro Núñez, 1887, p. 97.

69. R. L. de DOU, *Instituciones...*, vol. I, 1800, p. 175 [ed. facs., 1975]; F. SOLDEVILA, *Història...*, vol. III, 1963, p. 1185-1186 i nota 64; E. ROCA, ««Unde...» (1978), p. 39 i 41; J. LALINDE, «De la nacionalidad...», ADA (1972-1973), p. 165, i RJC (1973), p. 559; E. ESCARTÍN, «El Decret...», 1992, p. 234 i 236. Vegeu, també, J. M. GAY, «La gènesi...», 1982, p. 292, 296, 298-299, 319, 332, 333-334 i 343-344.

70. Vegeu *Novísima recopilación de las leyes de España*, Madrid, 1805 [ed. facs., Madrid, BOE, s. a.], vol. I, p. 108-109. Vegeu, també, R. L. de DOU, *Instituciones...*, vol. I, 1800, p. 175-177 [ed. facs., 1975]; P. N. VIVES I CEBRIÀ, *Traducción...*, vol. I, 1861, p. 32, nota 35 [ed. facs., vol. I, 1989, p. 38, nota 35]; M. LOZANO SERRALTA, «La naturalización en el derecho español», a *Información Jurídica*, 110-111 (juliol-agost 1952), p. 708-709; J. LALINDE, «De la nacionalidad...», ADA, (1972-1973), p. 159, i RJC (1973), p. 554; E. ROCA, ««Unde...» (1978), p. 40; V. FERRO, *El dret públic...*, 1987, p. 455, nota 43.

En matèria de naturalitzacions per a obtenir beneficis eclesiàstics, seguint la línia d'una resolució del 26 d'agost de 1715 (NR.1,14,6), Felip V (1700-1746) declarà, en una resolució de l'1 d'octubre de 1721, que en els regnes d'Aragó, València, Catalunya i Mallorca s'havia de demanar el consentiment de les ciutats amb vot a les Corts «para efectuarse en ellos la gracia de naturaleza, que S. M. dispensare, á fin de que extraños gocen allí renta eclesiástica determinada».⁷¹ En aquest moment, la qüestió de les naturalitzacions o del «privilegi de naturalesa» es plantejava ja, amb caràcter general, respecte de la qualitat d'espanyol o de natural d'Espanya.⁷²

Malgrat el caràcter categòric del capítol 40 DNP (1716), amb el temps la balança s'inclinà clarament a favor dels castellans, tal com posà de manifest el *Memorial de Greuges* que presentaren, l'any 1760, vuit diputats —mandataris de les capitals dels quatre territoris de l'antiga Corona d'Aragó (Saragossa, Barcelona, València i Palma de Mallorca)— a Carles IV, III d'Espanya (1759-1788)

71. *Novísima...*, 1805 [ed. facs., BOE, vol. I, p. 110, nota 4]. Sobre aquesta resolució, vegeu G. M. de BROCA, *Historia...*, vol. I, 1918, p. 432-433 [ed. facs., 1985]. Sobre la distinció entre «naturaleza absoluta» i «limitada» que feia NR.1,14,6, vegeu, també, una addició que, el 7 de setembre de 1716, féu Felip V a una instrucció de 1588 (*Novísima...*, 1805 [ed. facs., BOE, vol. I, p. 109-110 i p. 110, nota 5]). Sobre les maneres de considerar els estrangers «vecinos de estos Reynos», vegeu la Resolució de 8 de març de 1716 —NR.6,11,3— (*Novísima...*, 1805 [ed. facs., vol. III, p. 166-167]); els termes *naturaleza* i *vecindad* s'empraven com a sinònims. Pel que fa a aquestes disposicions, vegeu J. ESCRICHE, *Diccionario razonado de legislación y jurisprudencia*, veu «naturaleza», vol. IV, Madrid, Imprenta de Eduardo Cuesta, 1876, p. 255-256, i vol. II, Madrid, Librería de la Señora Viuda e Hijos de D. Antonio Calleja, Editores, 1847, p. 631; F. GARCÍA GOYENA, *Concordancias, motivos y comentarios del Código civil español*, Madrid, 1852 [reimpr., *Cátedra de Derecho Civil de la Universidad de Zaragoza*, Saragossa, Cometa, 1974, p. 12]; B. GUTIÉRREZ, *Códigos ó estudios fundamentales sobre el derecho civil español: Examen comparado de las legislaciones especiales*, vol. I, 4a ed., Madrid, Librería de Sánchez, 1875, p. 209-210; P. GÓMEZ DE LA SERNA i J. M. MONTALBÁN, *Elementos del derecho civil y penal de España*, 13a ed., vol. I, Madrid, Librería de Gabriel Sánchez, 1881, p. 299-300; V. COVIÁN, «El derecho civil privado de Navarra y su codificación», a RTLU, vol. XLVII (1913), p. 535; J. M. TRIAS DE BES, «La naturalización española por título de vecindad según las últimas y recientes disposiciones», RGLJ (1917), p. 297-298; F. de CASTRO, «La adquisición por vecindad de la nacionalidad española», *Estudios Jurídicos*, núm. 1 (agost 1943), p. 581-582, i *Información Jurídica*, núm. 37 i 38 (febrer-març 1945), p. 77-78; M. LOZANO SERRALTA, «La naturalización...» (1952), p. 708-709; R. GIBERT, «La condición...», 1958, p. 175; J. LALINDE, «De la nacionalidad...», ADA (1972-1973), p. 152, i RJC (1973), p. 547; E. ROCA, «Unde...» (1978), p. 40; M. ÁLVAREZ-VALDÉS, *La extranjería en la historia del derecho español*, Oviedo, Universidad de Oviedo, Servicio de Publicaciones, 1992, p. 433-434; J. M. PÉREZ COLLADOS, *Una aproximación...*, 1993, p. 274.

72. Vegeu, principalment, NR.1,14 i NR.6,11 (*Novísima...*, 1805 [ed. facs., BOE, vol. I, p. 104-111, i vol. III, p. 165-174]). Sobre això, vegeu R. L. de DOU, *Instituciones...*, vol. I, 1800, p. 169-180 [ed. facs., 1975]; F. de CASTRO, «La adquisición...», 1943, p. 571-604, i 1945, p. 71-91; J. LALINDE, «De la nacionalidad...», ADA (1972-1973), p. 151-152, i RJC (1973), p. 547.

—fill de Felip V—, quan aquest convocà les Corts a mitjan juliol d'aquell mateix any. L'abolició de les prohibicions d'estrangeria que resultava del capítol 40 DNP comportà, a la pràctica, obrir als castellans l'accés als càrrecs públics i als beneficis eclesiàstics del Principat, però no es traduí, en canvi, en el fet que els catalans obtinguessin, al mateix nivell, oficis a Castella. En aquest sentit, el *Memorial de Greuges* de 1760 posà de manifest la gran desigualtat que hi havia en aquesta qüestió entre els «naturales de la corona de Aragón» —considerats de manera genèrica— i els castellans.⁷³

3.2. EL RESTABLIMENT DEL DRET CATALÀ

En tot allò no previst en el DNP, a Catalunya s'havia d'observar el dret anterior, que quedava restablert per aquest decret (cap. 42 —cap. 56 segons impressions anteriors).⁷⁴ El dret català havia estat derogat per Felip V, el qual, quan reorganitzà l'Audiència, accedí al fet que se seguís aplicant. El capítol 42 DNP significava una excepció en la tendència uniformista de la monarquia borbònica.⁷⁵

Ara bé, les «constituciones» eren «de nuevo establecidas» per la voluntat del monarca, que esdevenia la seva única font, en la mesura que, fent ús de les seves facultats, concedia lliurement aquest dret.⁷⁶ Les «constituciones» de Catalunya passaven a considerar-se lleis promulgades per Felip V, perdien el seu caràcter paccionat i el monarca les podia modificar i revocar; el dret català passava a ser «dret reial».⁷⁷ A més, el dret català esdevenia un «dret de privilegi», atès

73. Vegeu «Memorial de Greuges de 1760», a *Memorial de Greuges de 1760: Projecte de Constitució de l'Estat català de 1883: Memorial de Greuges de 1885: Missatge a la reina regent de 1888. Bases de Manresa de 1892*, col·l. «Textos Jurídics Catalans, Lleis i Costums», VI/1, Barcelona, Generalitat de Catalunya, 1990, p. 2-19. Sobre aquest memorial, vegeu E. ESCARTÍN SÁNCHEZ, a E. ESCARTÍN i J. TERMES, *Documents cabdals de la història de Catalunya*, vol. II, Barcelona, Enciclopèdia Catalana, 1987, p. 103; E. MOREU REY, *El «Memorial de Greuges» del 1760*, Barcelona, Barcelona Mediterrània, 1968; J. A. GONZÁLEZ CASANOVA, «Estudi introductori», a *Memorial...*, 1990, p. XIII-XVIII.

74. Vegeu P. N. VIVES I CEBRIÀ, *Traducción...*, vol. I, 1861, p. 32 [ed. facs., vol. I, 1989, p. 38]; *Nueva Planta de la Real Audiencia...*, s. a., p. 14. Vegeu, també, R. L. de DOU, *Instituciones...*, vol. I, 1800, p. 73 i 77 [ed. facs., 1975]; P. N. VIVES I CEBRIÀ, *Traducción...*, vol. I, 1861, p. 108 [ed. facs., vol. I, 1989, p. 114]; G. M. de BROCA i J. AMELL, *Instituciones...*, vol. I, 1886, p. 84-85; *Legislación foral...*, vol. I, 1887, p. 97-98.

75. S. SOBREQÜÉS, *Historia...*, 1989, p. 116-117.

76. Vegeu G. M. de BROCA, *Historia...*, vol. I, 1918, p. 425 [ed. facs., 1985].

77. Vegeu P. N. VIVES I CEBRIÀ, *Traducción...*, vol. I, 1861, p. 108, nota 1 [ed. facs., vol. I, 1989, p. 114, nota 1]; B. GUTIÉRREZ, *Códigos...*, vol. VI, 1878, p. 19; J. A. ELÍAS i E. de FERRATER, *Manual...*, 1885, p. 14; F. de CASTRO, *Derecho...*, vol. I, 1949 [reed., 1984, p. 218];

el seu àmbit territorial particular («en Cataluña»): l'àmbit de sobirania del legislador era més ampli que el del dret en qüestió (les «constituciones»). El capítol 42 permeté, durant el període següent, la vigència de la gran massa del dret penal, processal, civil i mercantil, i de bona part de l'administratiu, elaborat o adoptat per les institucions de Catalunya, «encara que només fos com a font material, sota l'autoritat formal del nou poder absolut i estranger».⁷⁸

Malgrat que amb l'abolició de les Corts s'interrompia la principal font del dret català i que la legislació dels borbons passava a tenir, a partir de llavors, un abast general per a tota la monarquia,⁷⁹ en la mesura que s'entien «establertes de nou» les «constituciones» calia continuar sostenint que aquest dret era aplicable a una determinada comunitat: l'assentada en el territori català. No obstant això, els criteris que determinaven qui era català a l'efecte de l'aplicació del dret continuaven estant mancats d'una regulació específica.⁸⁰ La manca de dades sobre aquesta qüestió i el fet que en el DNP no hi hagués cap indicatiu sobre com es definia ser català a aquest efecte, fan suposar que havien de continuar regint els criteris que operaven a la pràctica en l'etapa anterior, i que no eren pas precisament i de manera directa els configurats en les constitucions de càrrecs públics i beneficis eclesiàstics, sinó que eren criteris connectats sobretot amb el domicili, la residència i l'habitació; el DNP no canvià res en aquest punt. En un escrit dirigit al monarca a principis del segle XIX, De Dou semblava pressuposar que «gaudien» del dret català els «naturales o habitantes en Cataluña».⁸¹

No resulta fàcil saber, però, quin era el criteri de l'Audiència, ja que no es troben sentències que raonin quin dret calia aplicar. Cal tenir en compte que, com posen de manifest Espiau i Del Pozo, a partir de l'any 1736 no hi havia obligació de motivar les sentències, i que, amb anterioritat a aquesta data, la presència majoritària de magistrats de fora de Catalunya, que no tenien per costum

J. M. GAY, «La gènesi...», 1982, p. 21, 22, 304, 312 i 341-342; S. SOBREQÜÉS, *Historia...*, 1989, p. 116-117.

78. V. FERRO, *El dret públic...*, 1987, p. 454, nota 42.

79. Vegeu P. N. VIVES I CEBRIÀ, *Traducción...*, vol. I, 1861, p. 108-109, nota 1 [ed. facs., vol. I, 1989, p. 114-115]; J. M. FIGUERES, *El Primer Congrés Catalanista i Valentí Almirall: Materials per a l'estudi dels orígens del catalanisme*, 1a ed., Barcelona, Generalitat de Catalunya, 1985, p. 207; *Memoria en defensa dels interessos morals y materials de Catalunya presentada directament á S.M. lo Rey en virtud d'acort pres en la reunió celebrada en la Llotja de Barcelona, lo día 11 de Janer de 1885*, Barcelona, Imprempta La Renaixensa, 1885, p. 43, 52 i 53 [ed. facs., *Memorial...*, 1990, p. 105, 114 i 115]; MANCOMUNITAT DE CATALUNYA, OFICINA D'ESTUDIS JURÍDICS, *El dret català i la codificació: Report presentat al Consell Permanent de la Mancomunitat de Catalunya*, Barcelona, Imprempta de la Casa de Caritat, 1919, p. 24-30; S. SOBREQÜÉS, *Historia...*, 1989, p. 116-117.

80. Vegeu E. ROCA, «Unde...» (1978), p. 40.

81. Vegeu G. M. de BROCA, *Historia...*, vol. I, 1918, p. 430 [ed. facs., vol. I, 1985].

justificar les seves resolucions, feia que el nivell de detall de l'argumentació jurídica fos baix o nul. Amb caràcter general, com posen en relleu aquests autors, el període que va del DNP de 1716 a l'any 1834 coincideix amb un procés clar de decadència del dret civil català en tots els àmbits, i fonamentalment en l'àmbit de la seva aplicació judicial, on s'observa una clara tendència a l'aplicació del dret civil castellà en detriment del dret civil català.⁸² Posteriorment, l'article 333 de la Llei d'enjudiciament civil de 1855 imposà l'obligació de motivar les sentències, però, com destaca Del Pozo Carrascosa, durant uns anys (fins al 1860-1865) hi hagué una certa inèrcia en la forma de redactar les sentències, que amb freqüència no es motivaven o en les quals s'inclouïa un raonament mínim.⁸³

4. EL «VEÏNATGE CIVIL» COM A CRITERI DE SUBJECCIÓ AL DRET CIVIL ANOMENAT COMÚ, O ALS ANOMENATS ESPECIALS O FORALS, I COM A DETERMINANT DE LA LLEI PERSONAL. BREU REFERÈNCIA AL VEÏNATGE ADMINISTRATIU COM A CRITERI DE SUBMISSIÓ AL DRET CIVIL CATALÀ

El concepte de *veïnatge civil* va sorgir entre la primera i la segona edició del CC (1888 i 1889)⁸⁴ amb una finalitat molt concreta: determinar qui era considerat castellà, i, també, a més a més, qui estava subjecte als drets de les «provincias y territorios de diferente legislación civil» (art. 15 de la segona edició del CC) i, entre aquests, al dret català.

Tal com ha posat de manifest Coca Payeras, el concepte de *veïnatge civil* nasqué de rebot, ja que en cap moment no s'havia plantejat un estudi general de

82. S. ESPIAU ESPIAU i P. del POZO CARRASCOSA, «Recopilació i estudi introductori», a *L'activitat judicial de l'Audiència de Catalunya en matèria civil (1716-1834)*, col·l. «Textos Jurídics Catalans. Sentències», 1, Barcelona, Generalitat de Catalunya, 1996, p. XIII. Vegeu, també, P. N. VIVES I CEBRIÀ, *Traducción...*, vol. I, 1a ed., 1832, p. 92, i vol. III, 2a ed., 1861, p. 108-110 [ed. facs., vol. I, 1989, p. 109]; G. M. de BROCA i J. AMELL, *Instituciones...*, vol. I, 1886, p. 85; G. M. de BROCA, *Historia...*, vol. I, 1918, p. 425, nota 2 [ed. facs., 1985].

83. P. del POZO, «L'aplicació del dret civil català a l'Audiència de Barcelona a la segona meitat del segle XIX», a *Materials de les V Jornades de Dret Català a Tossa: Cent anys de Codi civil des de Catalunya*, Barcelona, Càtedra de Dret Civil Català Duran i Bas, UAB, PPU, 1990, p. 22.

84. La primera edició del CC (*Gaceta de Madrid*, 8 d'octubre-8 de desembre de 1888 —núm. 282-343—) només va estar en vigor de l'1 de maig al 27 de juliol de 1889, data en què va entrar en vigor la segona edició (*Gaceta de Madrid*, 25, 26 i 27 de juliol de 1889, núm. 206, 207 i 208). Vegeu *Colección legislativa de España*, vol. CXLII —primer semestre de 1889—, 1890, núm. 71, p. 153-154, i núm. 281, p. 777; i vol. CXLIII —segon semestre de 1889—, 1890, núm. 62, p. 138.

la problemàtica dels criteris determinants de l'«estatut personal»; la modificació que s'introduí en la primera redacció de l'article 15 CC (1888) obeïa a raons clarament polítiques, sense cap fonamentació tecnicojurídica.⁸⁵

L'etapa de la codificació marca l'evolució del «veïnatge» al «veïnatge civil» com a criteri que determina la subjecció als diversos drets civils vigents a Espanya. Del «guanyar veïnatge» com un dels criteris per a ser considerat espanyol i, posteriorment, per a ser considerat castellà (art. 15.3 de la primera edició del CC —1888—),⁸⁶ es passa a la seva transcendència per a identificar qui està subjecte a cadascun dels diversos drets civils territorials vigents a Espanya (art. 15 de la segona edició del CC —1889— i art. 14, tal com quedà redactat pel Decret 1836/1974, de 31 de maig, «por el que se sanciona con fuerza de ley el texto articulado del Título Preliminar del Código civil», i, després, per la Llei 11/1990, de 15 d'octubre, «sobre reforma del Código civil, en aplicación del principio de no discriminación por razón de sexo»). El terme *veïnatge civil* designà primerament un dels criteris de subjecció a un d'aquests drets (art. 15.3 de la segona edició del CC en relació amb el RD de 12 de juny de 1899) i, posteriorment, el conjunt de criteris que indiquen, en el CC, aquesta subjecció (art. 14 de les versions de 1974 i 1990).

Pel que fa a la terminologia, la segona edició del CC no emprava encara la denominació *veïnatge civil*, sinó que calgué esperar fins al RD de 12 de juny de 1899 —dictat per a donar compliment a l'art. 15 CC— perquè aquesta expressió s'utilitzés en un text legal. La reforma del títol preliminar del CC de 1974 (D. 1836/1974, de 31 de maig) suposà inserir per primera vegada en el Codi el qualificatiu *civil* referit al veïnatge i consolidar una terminologia que ja havien emprat, al marge del CC, l'article 1 del RD de 12 de juny de 1899,⁸⁷ la Llei del

85. M. COCA PAYERAS, «Vecindad administrativa y vecindad civil. Génesis de un concepto legal», RJC (1981), p. 134 i 175. Vegeu, també, J. M. ÁLVAREZ CARVALLO, «La regionalidad en el ámbito del derecho civil», a *Temas de dret civil català*, col·l. «Quaderns de Ciències Socials», núm. 6, Barcelona, Diputació de Barcelona, Institut de Ciències Socials, 1984, p. 201.

86. Per qüestions d'espai, no ens podem detenir aquí en els criteris que determinaven qui era considerat castellà segons la primera edició del CC. Sobre això, vegeu M. E. GINEBRA, *La qualitat...*, 2002, p. 336-353.

87. Vegeu *Legislación del Registro Civil*, compilada sistemàticament per M. LOZANO SERRALTA, Madrid, Ministerio de Justicia, 1952, p. 377; S. i M. de la ESCALERA COTTEREAU, *El Registro del estado civil*, Madrid, Ediciones Giner, 1959, p. 509; vegeu, també, Q. MUCIUS SCÆVOLA, *Código civil comentado y concordado extensamente*, vol. 1, 6a ed., rev. per P. Marín Pérez, Madrid, Instituto Editorial Reus, 1949, p. 387; J. M. MANRESA NAVARRO, *Comentarios al Código civil español*, vol. 1, 7a ed., Madrid, Instituto Editorial Reus, Centro de Enseñanza y Publicaciones, 1956, p. 284; M. COCA PAYERAS, «Vecindad...» (1981), p. 171 i 174.

Registre Civil de 8 de juny de 1957 i el seu Reglament de 14 de novembre de 1958, així com també la doctrina i la jurisprudència.⁸⁸

El concepte de *veïnatge civil*, com a concepte elaborat *ex novo* entre la primera (1888) i la segona edició del CC (1889) i que ha anat evolucionant des de la idea de «guanyar veïnatge» fins al concepte que tenim actualment, va servir en el seu moment per a uniformitzar a l'entorn d'ell les solucions adoptades per a tots els drets civils vigents a Espanya.

A partir de la segona edició del CC (1889) es donà caràcter recíproc, per a totes les «provincias y territorios españoles de diferente legislación civil», als criteris continguts en l'article 15 CC, és a dir, la subjecció als diversos drets civils vigents en el territori estatal passà a fixar-se amb criteris uniformes. Hi havia, però, una contrapartida clara: negar la competència dels «derechos forales» i dels apèndixs respectius per a regular en cadascun d'ells amb criteris propis la qualitat de català, aragonès, navarrès... Des de la segona edició del CC, les regles de l'article 15 passaren a determinar qui estava subjecte al dret civil català —qui era català a l'efecte del dret civil—, com també qui estava subjecte a la resta de drets civils que subsistien en el territori espanyol (art. 12.2 CC de 1889), partint de: el *ius soli* més la declaració de voluntat dels pares durant la minoria d'edat del fill, o del fill durant l'any següent a la seva majoria d'edat o emancipació, el *ius sanguinis* i el fet de «guanyar veïnatge» en el territori català. La tercera regla de l'article 15 CC regulava per primera vegada com es «guanyava veïnatge» a l'efecte d'aquest article, i ho feia de manera diferent a com s'adquiria la qualitat de veï segons la legislació administrativa municipal; si bé el fonament per a «guanyar veïnatge» a l'efecte d'aquest article continuava sent la residència, els terminis exigits variaren respecte dels previstos en la legislació municipal. Com indica F. Badosa, la segona redacció de l'article 15 CC establí un veïnatge *ad hoc* o «civil» diferent de l'administratiu i la reciprocitat de la seva adquisició, i, així, convertí la submissió als diferents drets territorials en matèria pròpia del CC, mentre que originàriament era tema de cadascun d'aquests drets.⁸⁹

Des de la reforma del títol preliminar de 1974 (D. 1836/1974, de 31 de maig), el veïnatge civil determina, en general, la subjecció a qualsevol dels drets civils vi-

88. Vegeu J. SAPENA TOMÁS, «Vecindad civil y conflictos interregionales», a *Curso monográfico sobre la Ley de bases para la modificación del título preliminar del Código civil*, València, Ilustre Colegio de Abogados de Valencia i Academia Valenciana de Jurisprudencia y Legislación, 1975, p. 213; R. BERCOVITZ, «Comentario a los artículos 14, 15 y 16 del Código civil», a M. ALBALADEJO (dir.), *Comentarios al Código civil y compilaciones forales*, tom 1, Jaén, Editoriales de Derecho Reunidas, EDERSA, 1978, p. 481-482.

89. F. BADOSA COLL, a F. BADOSA COLL (coord.), *Compendi...*, p. 41. Sobre això, vegeu M. E. GI-NEBRA, *La qualitat...*, 2002, p. 336-379.

gents a Espanya; deixa de ser una categoria específica —un dels criteris que determinen aquesta subjecció— i passa a ser una categoria genèrica —el criteri que determina la subjecció. El fet que els criteris que determinen la subjecció a un dels diversos drets vigents a Espanya quedin englobats amb la designació *veïnatge civil*, suposa que aquest passa de «guanyar-se» per criteris homogenis —basats en la residència— a fixar-se per criteris d'«adquisició-atribució-canvi» heterogenis. A partir de la reforma de 1974 es nomina en el Codi un estat civil que ja existia fins a aquell moment i sense designació específica en aquest text legal.

La determinació del veïnatge civil resulta actualment d'un sistema complex de criteris (basats, a grans trets, en el *ius sanguinis* com a criteri prioritari i, subsidiàriament, en el *ius soli*, així com en la residència continuada i en diverses possibilitats d'opció); pel que fa a aquests criteris, la Llei 11/1990, de 15 d'octubre, ha seguit una línia de continuïtat respecte de la regulació anterior (D. 1836/1974, de 31 de maig), tot i que ha incrementat el paper de la voluntat en la fixació del veïnatge civil de la persona (art. 14 i 15 CC).

Pel que fa a la consideració del veïnatge civil com a criteri que determina la llei personal del subjecte en les situacions de tràfic jurídic extern o jurídicament heterogènies, a partir de la reforma del títol preliminar del CC de 1974 (D. 1836/1974, de 31 de maig), l'article 16.1 CC menciona expressament, i per primera vegada en el Codi, el «veïnatge civil» com a criteri que determina la llei personal en els «conflictos de leyes» que puguin sorgir entre les diverses legislacions coexistents a Espanya; en aquest àmbit, per tant, el veïnatge civil determina actualment qui té com a llei personal la catalana. Abans de la reforma de 1974, encara que no hi hagués aquesta declaració expressa, respecte de les situacions de tràfic extern o jurídicament heterogènies calia seguir el que establia l'article 14 CC de 1889 —que era «obligatori» en totes les províncies del Regne (art. 12.1 CC)— i la remissió que aquest feia als articles 9, 10 i 11, amb el benentès que, quan aquests preceptes remetien a la qualitat d'espanyol, a la «ley de la nación» o a la «ley nacional», quant a la qualitat de català o a la consideració del dret català com a «llei nacional-personal», calia acudir a les regles de l'article 15 CC (1889).⁹⁰

90. Vegeu A. CORBELLA, *Manual...*, 1906, p. 34; J. M. MANRESA, *Comentarios al Código...*, vol. 1, 1956, p. 275-276; M. E. GINEBRA, *La qualitat...*, 2002, p. 385-389. Vegeu, també, les resolucions de la Dirección General de Registros y del Notariado de 4 de juliol de 1911 i 5 d'octubre de 1906 (*Dirección General de los Registros y del Notariado. Anuario de 1911*, Madrid, Ministerio de Justicia, 1912, p. 186-190; i *Anuario de 1906*, Madrid, Ministerio de Justicia, 1907, p. 421-425) i la sentència del Tribunal Suprem de 9 de juliol de 1895 (M. RIPOLLÉS, *Jurisprudencia civil de Aragón recopilada según el Plan del Código civil*, vol. 1, Saragossa, Imprenta de Calixto Ariño, 1897, p. 41-45).

Tot i la manifestació genèrica de l'article 14.1 CC en el sentit que la subjecció al dret civil comú o a l'especial o foral es determina pel veïnatge civil, d'un temps ençà —sobretot a partir de les previsions contingudes en alguns estatuts d'autonomia— el veïnatge civil sembla que ha perdut la seva exclusivitat a l'hora de determinar la «subjecció-submissió» a un dels diversos drets civils vigents a Espanya, concretament en el cas dels drets civils català⁹¹ i balear. Això és el que podrien propiciar, d'una banda, l'article 7.2 de l'Estatut d'Autonomia de Catalunya (EAC) (reproduït més tard en l'art. 3.II del text refós de la Compilació del dret civil de Catalunya de 1984), i, d'altra banda, l'article 6.2 de l'Estatut d'Autonomia de les Illes Balears (EAIB) (modificat recentment per la Llei orgànica 3/1999, de 8 de gener), que regulen, respectivament, la subjecció als drets civils català i balear de qui adquireix la nacionalitat espanyola mentre mantingui el «veïnatge administratiu» en qualsevol municipi de la comunitat autònoma respectiva. Pel que fa al dret català, aquesta previsió recorda disposicions contingudes, bastants anys abans, en diversos projectes privats i oficials d'apèndix, els quals, però, no acudeixen al concepte de *veïnatge administratiu*, sinó als de *domicili* i *residència*. Destaquen en aquest sentit, pel que fa als projectes oficials, els articles 12.5 del Projecte d'apèndix de 1930⁹² i 11.5 de l'Avantprojecte d'apèndix de la Comissió Jurídica Assessora de 1931,⁹³ i, pel que fa als projectes

91. F. BADOSA COLL, a F. BADOSA COLL (coord.), *Compendi...*, p. 73.

92. L'article 12.5 del Projecte d'apèndix de 1930 declarava «subjectes» («[Q]uedarán sujetos [...]») al «Derecho especial de Cataluña» «[L]os extranjeros que al adquirir la ciudadanía española fijen su residencia o tengan su domicilio en Cataluña, a no ser que manifiesten su voluntad en contrario» (*Apéndice de derecho catalán al Código civil. Proyecto formulado antes de la promulgación del Código. Revisado y completado, después de información pública, por la actual Comisión, constituida de acuerdo con el R. D. de 24 de abril de 1899*, Barcelona, Imprenta la Neotipia, 1930 [ed. facs. a *Projecte d'apèndix i materials precompilatoris del dret civil de Catalunya*, col·l. «Textos Jurídics Catalans. Lleis i Costums», VI/2, Barcelona, Departament de Justícia de la Generalitat de Catalunya, 1995, p. 567-568]).

93. Art. 11.5 de l'Avantprojecte d'apèndix de la Comissió Jurídica Assessora de 1931: «Quedarán igualmente sujetos al Derecho civil especial de Cataluña: [...] 5º Los extranjeros que al adquirir la ciudadanía española fijen su residencia o tengan su domicilio en Cataluña, a no ser que manifiesten su voluntad en contrario» (*Anteproyecto de apéndice. Instituciones de derecho civil catalán. Comisión Jurídica Asesora. 23 de julio de 1931* [ed. facs. (reproducció de la versió mecanografiada existent a l'Arxiu de la Comissió de Codificació del Ministeri de Justícia) a *Projecte d'apèndix i materials...*, F. BADOSA COLL, a F. BADOSA COLL (coord.), *Compendi...*, p. 689-690]). Uns quants anys més tard, l'article 7 de l'Estatut Interior de Catalunya de 25 de maig de 1933 —que definia qui tenia la «condició política de català» recollint el que establia l'article 4 de l'Estatut de 1932 respecte de la «condició de català»— al·ludia a la «condició política de català» per naturalesa o per haver adquirit «veïnatge administratiu» a Catalunya. Tot i que la condició política es relacionava amb el veïnatge administratiu, l'article 7 de l'Estatut Interior de 1933 indicava expressament que

privats, l'article 4.4 del Projecte Romaní-Trias (1903)⁹⁴ i l'article 13.4 del Projecte Permanyer i Ayats (1915).⁹⁵

L'article 7.2 EAC, que inicialment pretenia només resoldre per al dret català la manca de regulació codificada sobre a quin dels diversos drets civils vigents a Espanya quedava subjecta la persona que adquiria la nacionalitat espanyola, conserva la importància de poder ser interpretat en el sentit de configurar un criteri de submissió al dret civil català diferent del veïnatge civil (igual que l'art. 6.2 EAIB per al dret civil balear). No obstant això, després que la Llei 18/1990, de 17 de desembre, hagi derogat la norma contra la qual pretenia reaccionar (l'art. 15.1 del CC de 1974), aquest precepte de l'Estatut ha perdut bona part de la seva utilitat i resulta difícil d'interpretar conjuntament amb la regulació del CC.⁹⁶

«[L]a condició política de català no determina l'aplicació del Dret civil vigent a Catalunya». Sobre això, vegeu, també, els articles 19 i 32 de l'Estatut Interior. Vegeu Estatut Interior de Catalunya, annex al *Diari de Sessions* núm. 66 del Parlament de Catalunya, p. 1 i 2-3 [ed. facs. a PARLAMENT DE CATALUNYA, *L'obra legislativa 1932-1939*, edició i estudi introductori a cura d'I. E. Pitarch i prefaci d'H. Barrera, Barcelona, Publicacions del Parlament de Catalunya, 1981, p. 60 i 61-62]; *Textos legals de Catalunya*, vol. I, Barcelona, Generalitat de Catalunya, Publicacions del Departament de Justícia i Dret, 1933, p. 10, 16 i 22; J. A. GONZÁLEZ, *Federalisme i autonomia a Catalunya (1868-1938): Documents*, col·l. «Documents de Cultura», Barcelona, Curial, 1974, p. 790, 792 i 794; J. A. SANTAMARÍA, E. ORDUÑA i R. MARTÍN-ARTAJÓ, *Documentos para la historia del regionalismo en España*, Madrid, Instituto de Estudios de Administración Local, 1977, p. 382-383, 384-385 i 386.

94. Art. 4.4 del Projecte d'apèndix Romaní-Trias: «En virtud de la reciprocidad establecida en el artículo 15 del Código civil, los derechos y deberes de familia, los relativos al estado, condición y capacidad de las personas y los de sucesión testada é intestada declarados en este Apéndice son aplicables: [...] 4º A los extranjeros que al tiempo de ganar su nacionalidad española se estableciesen ó se hallasen domiciliados, con arreglo al art. 40 del Código civil, en territorio sujeto á la legislación catalana, si no manifestasen su voluntad de someterse á otra legislación, en la forma prevenida en dicho Real Decreto.» (F. ROMANÍ I PUIGDENGOLAS i J. de D. TRIAS I GIRÓ, *Ante-proyecto de apéndice al Código civil para el Principado de Cataluña que presenta á la Comisión especial constituida con arreglo al Real Decreto de 24 de Abril de 1899*, Barcelona, Imp. Vilá, Abad y Comp.^a, 1903, p. 4-5, i *Ante-proyecto de apéndice al Código civil para el Principado de Cataluña*, amb pròleg de F. Romaní i Puigdemgolas, edició publicada per la RJC, Barcelona, Hijos de Jaime Jepús, Impresores, 1903, p. 96-97).

95. Art. 13.4 del Projecte Permanyer i Ayats: «Los derechos y deberes de familia, los relativos al estado, condición y capacidad de las personas y los de sucesión testada e intestada declarados en este Apéndice, son aplicables: [...] 4º A los extranjeros que al tiempo de ganar su nacionalidad española se estableciesen o se hallasen domiciliados, con arreglo al art. 43, en territorio sujeto a la legislación catalana, si no manifestasen su voluntad de someterse a otra legislación, en la forma prevenida en el Real Decreto de 12 de junio de 1899.» (J. J. PERMANYER I AYATS, *Cataluña: Proyecto de apéndice al Código civil. Aprobado por la Comisión de Codificación de dicho territorio, siendo ponente el vocal... y sometido, ante la misma, a nueva revisión*, Barcelona, Imprenta de la Casa Provincial de Caridad, 1915, p. 2).

96. Sobre la submissió als drets civils català i balear que resulta, respectivament, dels articles 7.2 de l'Estatut d'autonomia de Catalunya (i 3.II del Text refós de la Compilació del dret civil de

5. ALGUNS INTENTS DE SUBSTITUIR EL VEÏNATGE CIVIL PEL DOMICILI O LA RESIDÈNCIA HABITUAL

En el llarg període que va de la segona edició del CC (1889) fins a la reforma del títol preliminar de 1974, hi hagué alguna temptativa que, si hagués prosperat, hauria suposat desplaçar o aproximar la qüestió de la subjecció als diversos drets civils vigents a Espanya vers el concepte de *domicili*.

Destaca, en aquest sentit, l'estudi dut a terme l'any 1928 per la Comisión General de Codificación (CGC) per a revisar els articles 8-15 CC;⁹⁷ en aquest estudi es dona a la regla de «guanyar veïnatge» de l'article 15 un paper que predomina per sobre dels altres dos criteris que regula aquest precepte (en la redacció llavors vigent), però relacionant-la amb el domicili. Això fa que l'article 15 del Codi es consideri superflu i, per tant, suprimible. Es parteix del fet que la subjecció a la legislació d'un o altre territori s'ha de regular, amb el domicili, en l'article 40 CC.⁹⁸ Es considera necessari, per tant, fixar clarament a aquest efecte els conceptes de «*domicilio* (morada, casa abierta, establecimiento), *residencia* (continuidad de domicilio en una localidad o territorio)» i «*vecindad* (residencia por determinado tiempo con ánimo expreso o presunto de ganar los derechos que por tal hecho declaren las leyes)».⁹⁹ Al marge d'això, en aquest estudi es proposa portar a l'article 14 CC el paràgraf següent: «La vecindad que tengan las personas conforme a lo preceptuado en el art. 40 (o el que sea) las somete a la legislación civil de uno u otro territorio o provincia.» O bé afegir-hi l'incís següent: «es aplicable a las personas, actos y bienes de los españoles que quedan sometidos por la vecindad a las diferentes legislaciones civiles de sus territorios o provincias en los casos que establece el art. 40 (o el que sea).» A partir d'aquí, es pretén suprimir l'article 15 i establir regles per al «domicili», la «residència» i el «veïnatge» en l'article 40 CC.¹⁰⁰

Catalunya de 1984) i 6.2 de l'Estatut d'autonomia de les Illes Balears, vegeu M. E. GINEBRA, «La subjecció als diversos drets civils vigents a Espanya: especial consideració de l'estranger que adquireix la nacionalitat espanyola», *La Notaria*, 4 (abril 2000), p. 67-111.

97. L'any 1928, la CGC inicia estudis per a revisar els articles 8-15 CC, dels quals només es conserva el plantejament de la ponència. El ponent d'aquests estudis fou E. Trillo Señorans. Com indica J. F. Lasso Gaité, aquests treballs no degueren prosperar, ja que no passaren a l'Assemblea Nacional —Corts en aquella època— (J. F. LASSO GAITE, *Crónica de la codificación española*, 4, vol. I, p. 701 i 702).

98. CGC, lligall 22, carpeta 2, doc. 2, *Estudios sobre revisión del Código civil: Programa para el estudio del art. 15*.

99. CGC, lligall 22, carpeta 2, doc. 2, *Estudios sobre revisión del Código civil: Programa para el estudio del art. 15*, p. 2.

100. CGC, lligall 22, carpeta 2, doc. 2, *Estudios sobre revisión del Código civil: Programa para el estudio del art. 15*, p. 2-3.

Deixant de banda alguns intents de modificar la regulació codificada de la subjecció al «derecho común» i als drets anomenats *forals* que es produeixen abans —sobretot pels volts de l'any 1962— i després de la reforma del títol preliminar del CC de 1974 i que s'emmarquen en una línia continuïsta pel que fa a no qüestionar el criteri mateix del veïnatge civil, cal fer un esment especial d'alguna de les nombroses propostes que es fan entre els anys 1981 i 1983.¹⁰¹ D'entre aquestes destaquen, pel seu caràcter innovador, d'una banda, les propostes que propugnen la substitució del veïnatge civil per la residència habitual, i, de l'altra, algun intent de regular conjuntament i partint de criteris únics el veïnatge civil i la condició política.

En aquest sentit, González Campos presenta una proposta de redacció dels articles 14 i 15 CC (datada el 27 de maig de 1981) segons la qual: «La sujeción personal a uno de los Derechos civiles coexistentes en el territorio español se determina por la residencia habitual del interesado» (art. 14.1 proposat); partint d'això, fixa a continuació com es determina la residència habitual de la persona.¹⁰² Aquest mateix vocal presenta una altra proposta per a modificar tot el capítol v del títol preliminar del CC, en la qual pretén que s'estableixi que en els «conflictos de leyes que puedan surgir por la coexistencia de distintos ordenamientos civiles en el territorio nacional» serà *llei personal* «la determinada por la residencia habitual» (redacció proposada per a l'art. 14.1) i la qual regula també què s'ha d'entendre per *residència habitual* (art. 15 i 16).¹⁰³

En la mateixa línia, entre la documentació de la CGC d'aquest període trobem també l'Anteproyecto de ley de reforma de determinados artículos del título preliminar del Código civil sobre conflictos de leyes —datat el 30 de novembre de 1981¹⁰⁴

101. Pel que fa, en general, a les diverses temptatives de modificació del títol preliminar del CC, vegeu M. E. GINEBRA, *La qualitat...*, p. 460-481.

102. CGC, lligall 40, carpeta 13, doc. sense numerar, J. D. GONZÁLEZ CAMPOS, *Propuesta de redacción de los artículos 14 y 15 CC*, 27 de maig de 1981. Vegeu, també, *Actas de la Sección Primera de la CGC*, vol. XXXII, annex a l'acta núm. 17, p. 113, annex a l'acta núm. 20, p. 128, i annex a l'acta núm. 23, p. 162; *Actas de la Sección Primera de la CGC*, vol. XXXVIII, annex a l'acta núm. 15, p. 101, i annex a l'acta núm. 18, p. 116.

103. «Propuesta para una nueva redacción del capítulo v del título preliminar del CC que presenta el ponente, profesor J. D. González Campos», a *Actas de la Sección Primera de la CGC*, vol. XXXII, annex a l'acta núm. 22, p. 135-136). Vegeu, també, les «Propuestas de reforma del art. 9, apartados 2º, 3º, 4º y 8º con valor meramente indicativo para el examen de las consecuencias derivadas de la inclusión de la «residencia habitual» en los arts. 14-16», signades per J. D. González Campos i datades el 17 de juny de 1981 (*Actas de la Sección Primera de la CGC*, vol. XXXII, annex a l'acta núm. 19, p. 120-121; *Actas de la Sección Primera de la CGC*, vol. XXXVIII, annex a l'acta núm. 17, p. 108-109).

104. Aquest avantprojecte pretenia modificar els paràgrafs 2, 3, 4, 5 i 8 de l'article 9 CC, la rúbrica del capítol v del títol preliminar i els articles 13, 14, 15 i 16. Vegeu *Actas de la Sección Primera de la CGC*, vol. XXXII, annex a l'acta núm. 23, p. 143-145.

i acompanyat de l'exposició de motius corresponent—,¹⁰⁵ en el qual s'adopta el criteri de la «residència habitual», així com diversos esborranys d'articles aïllats, en els quals se substitueix el veïnatge civil per aquest mateix criteri.¹⁰⁶

L'Avantprojecte de 30 de novembre de 1981 parteix de la consideració que, en els «conflictos de leyes entre los distintos ordenamientos civiles coexistentes en el territorio nacional», «[s]erá ley personal la determinada por la residencia habitual» (art. 14.2). A aquest efecte, s'entén que la residència és habitual quan hagi durat més de sis mesos (art. 15.1); no obstant això, pel que fa a les successions, «la residencia del causante y, en su caso, del disponente u otorgante, sólo se considerará habitual si ha durado dos años» (art. 14.4).¹⁰⁷ En l'exposició de motius que acompanya aquest avantprojecte es justifica la substitució del veïnatge civil per la «residència habitual» «por las dificultades suscitadas en su aplicación por el criterio de la vecindad civil» i «por exigencias derivadas de la propia Constitución».¹⁰⁸ Una addició a la ponència sobre veïnatge civil del Congreso

105. CGC, lligall 40, carpeta 12 —n'hi ha un altre exemplar a la carpeta 13—, doc. sense numerar, «Anteproyecto de ley de reforma de determinados artículos del título preliminar del Código civil sobre conflictos de leyes», p. 3-5; *Actas de la Sección Primera de la CGC*, vol. xxxii, annex a l'acta núm. 23, p. 138-142.

106. Vegeu, per exemple, CGC, lligall 40, carpeta 13, doc. sense numerar datat l'1 de juliol de 1981. Vegeu, també, *Actas de la Sección Primera de la CGC*, vol. xxxii, annex a l'acta núm. 20, p. 129, i annex a l'acta núm. 23, p. 165.

107. La redacció que proposava en aquest avantprojecte per als articles 14, 15 i 16 era la següent: «*Artículo 14.* 1. Los conflictos de leyes entre los distintos ordenamientos civiles coexistentes en el territorio nacional se resolverán de conformidad con las normas contenidas en el Capítulo precedente con las particularidades determinadas en este artículo. 2. Será ley personal la determinada por la residencia habitual. Dicha ley regirá la capacidad y el estado civil, los derechos y deberes de familia y las sucesiones. El cambio de residencia habitual no afectará a las relaciones jurídicas establecidas según la ley anterior [...] 4. Para lo dispuesto en el apartado octavo del artículo 9, la residencia del causante y, en su caso, del disponente u otorgante, sólo se considerará habitual si ha durado dos años. [...] *Artículo 15.* 1. A los fines de determinar la ley personal, se entenderá que la residencia es habitual cuando ha durado más de seis meses en territorio de derecho civil común, de derecho foral o especial o en comarca o localidad con especialidad civil propia dentro de un territorio. 2. Si una persona reside indistintamente en dos o más lugares sometidos a diferentes derechos civiles, su residencia habitual se determinará en atención a aquel donde posee su centro de vida, individual o familiar. *Artículo 16.* 1. La residencia habitual de los españoles que se hallen en el extranjero será la última que hubieren adquirido en territorio español. 2. En el caso de los españoles nacidos en el extranjero que no han adquirido residencia habitual en España de conformidad con el artículo precedente, se entenderá que la tienen en la capital del Estado. 3. Lo dispuesto en el apartado anterior es aplicable a los extranjeros que adquieran la nacionalidad española sin tener residencia habitual en España en el momento de la adquisición de la nacionalidad.» (*Actas de la Sección Primera de la CGC*, vol. xxxii, annex a l'acta núm. 23, p. 143-145).

108. En aquesta exposició de motius s'indica: «[...] el régimen de la vecindad civil se inspiraba en el principio de la unidad jurídica de la familia, difícilmente realizable en las relaciones

de Jurisconsultos sobre los Derechos Civiles Territoriales en la Constitución, celebrat a Saragossa l'any 1981, critica el criteri del qual parteix aquest avantprojecte (i moltes de les propostes d'aquest període), en el sentit que considera habitual la residència quan ha durat més de sis mesos en un mateix territori, ja que considera que aquesta iniciativa conduiria a un veïnatge civil «movile, qual piuma al vento».¹⁰⁹

Enfront d'aquestes propostes, no en falten, però, d'altres que continuen defensant la conveniència de mantenir el criteri del «veïnatge civil»,¹¹⁰ ni tampoc

entre cónyuges por respeto a la plena igualdad jurídica de estos durante el matrimonio, consagrada en el artículo 32 de la Constitución; y respecto de los hijos, en el criterio del *ius sanguinis*, establecido en íntimo paralelismo con el régimen de la nacionalidad. Pero la mayor dificultad del régimen de la vecindad civil, en su aplicación, no ha derivado sólo de la necesidad de determinar la vecindad civil de los progenitores, sino del sistema de declaraciones de voluntad para adquirirla o conservarla, tras ciertos plazos de residencia continuada, dada su rara utilización en la práctica diaria, de ordinario limitada a profesionales del Derecho [...].» L'elecció de la «residència habitual» es justifica també «por un objetivo general, expresado en el artículo 139 de la Constitución: el logro de una plena integración social y jurídica de todos los españoles en el territorio nacional, con independencia de cual sea su comunidad de origen, eliminando, en el ámbito del Derecho, los factores diferenciales que dificulten esa integración». A més, el fet que la «residència habitual» actuï com «la conexió sustitutoria de la nacionalidad, caso de que la persona careciere de ella o la tuviere indeterminada», justifica que operi plenament «en el ámbito de los conflictos internos, donde la nacionalidad es inaplicable». Quant a la «residència habitual», s'indica que «constituye un criterio de hecho, susceptible de determinación judicial en caso de conflicto, pero cuya realidad puede establecerse, sin necesidad de una resolución judicial, atendiendo a las circunstancias que caracterizan un lugar como centro de vida, voluntariamente elegido, de la persona [...]». S'al·ludeix també a la presumpció «de que la residencia se considera habitual cuando ha durado más de seis meses; presunción contra la que puede operar, es obvio, cualquier prueba en contrario, pero que facilitará la concreción de la conexió en un número muy amplio de supuestos» (CGC, lligall 40, carpeta 12 —n'hi ha un altre exemplar a la carpeta 13—, doc. sense numerar, *Anteproyecto de ley de reforma de determinados artículos del título preliminar del Código civil sobre conflictos de leyes*, p. 3-5). Vegeu, també, *Actas de la Sección Primera de la CGC*, vol. XXXII, annex a l'acta núm. 23, p. 140-142.

109. Vegeu CGC, lligall 40, carpeta 13, doc. sense numerar, «Defensa de los derechos forales (adición a la ponencia sobre vecindad civil, del Congreso Nacional de Derecho Civil», p. 2, 3 i 4; *Actas de la Sección Primera de la CGC*, vol. XXXII, annex a l'acta núm. 20, p. 125, 126 i 127; *Actas de la Sección Primera de la CGC*, vol. XXXVIII, annex a l'acta núm. 18, p. 113, 114 i 115. Tot i que en l'addició a la ponència sobre veïnatge civil de què disposem no hi consten ni l'autoria ni la data, i que es vincula amb el Congreso Nacional de Derecho Civil, suposem que es refereix al Congreso de Jurisconsultos sobre los Derechos Civiles Territoriales en la Constitución, tant per les dates en les quals se celebrà aquest congrés com per la ponència sobre veïnatge civil a la qual al·ludeix. P. Domínguez també vincula aquest text amb el Congrés de Saragossa de 1981, i l'atribueix al professor Lacruz (P. DOMÍNGUEZ, *Las circunstancias...*, 1986, p. 20, notes 22 i 23).

110. Vegeu CGC, lligall 40, carpeta 13, doc. sense numerar, M. TABOADA ROCA, conde de Borrajeiros, «A la CGC», a *Actas de la Sección Primera de la CGC*, vol. XXXII, annex a l'acta

d'intermèdies, com la de Càmara, que, tot i que parteix del fet que «[l]a sujeción al Derecho común o al especial o foral depende de la vecindad civil» (art. 14.1), afegeix que «[l]a vecindad civil de los españoles es la que corresponda al lugar de su residencia habitual» (art. 14.2), i regula a continuació què s'ha d'entendre per *residencia habitual* a l'efecte de determinar el veïnatge civil.¹¹¹

Destaca també, en aquest període, el Proyecto de ley orgánica por la que se modifica el título preliminar del Código civil, para adaptarlo al nuevo régimen constitucional, elaborat per la Dirección General de los Registros, el qual pretén fer coincidir la condició política i el veïnatge civil establint que «[l]a condición política de perteneciente a una u otra comunidad autónoma y la sujeción al Derecho Civil Común o al especial o foral se determina por la ciudadanía local o vecindad civil» (redacció proposada per a l'art. 14.1 CC), i el qual regula a continuació com es determina el veïnatge civil. Aquesta proposta va ser rebutjada de manera unànime per la CGC.¹¹²

6. CONCLUSIÓ

Des del segle XIII, la qualitat de català s'anà perfilant, progressivament (de manera instrumental i no sistemàtica), en l'àmbit de la reserva dels oficis públics i els beneficis eclesiàstics d'aquest territori.

---

núm. 23, p. 155-156; *Actas de la Sección Primera de la CGC*, vol. XXXII, annex a l'acta núm. 23, p. 154; CGC, lligall 40, carpeta 13, doc. sense numerar, J. DÍEZ DEL CORRAL, «Propuesta de redacción del artículo 14 del Código civil», 13 d'abril de 1981; *Actas de la Sección Primera de la CGC*, vol. XXXII, annex a l'acta núm. 13, p. 90; annex a l'acta núm. 14, p. 102; annex a l'acta núm. 15, p. 106, i annex a l'acta núm. 23, p. 163; *Actas de la Sección Primera de la CGC*, vol. XXXVIII, annex a l'acta núm. 11, p. 78; annex a l'acta núm. 12, p. 90, i annex a l'acta núm. 13, p. 94; *Actas de la Sección Primera de la CGC*, vol. XXXII, annex a l'acta núm. 22, p. 133-134 (Núñez Lagos); *Actas de la Sección Primera de la CGC*, vol. XXXII, annex a l'acta núm. 23, p. 152-153 (Núñez Lagos).

111. CGC, lligall 40, carpeta 13, doc. sense numerar, «Proyecto de redacción articulada del artículo 14 del Código civil» (1981). Vegeu, també, *Actas de la Sección Primera de la CGC*, vol. XXXII, annex a l'acta núm. 17, p. 112; *Actas de la Sección Primera de la CGC*, vol. XXXVIII, annex a l'acta núm. 15, p. 100.

112. Vegeu CGC, lligall 40, carpeta 13, doc. sense numerar, «Proyecto de ley orgánica por la que se modifica el título preliminar del Código civil, para adaptarlo al nuevo régimen constitucional», p. 3-5; vegeu, també, CGC, lligall 40, carpeta 13, doc. sense numerar, carta d'E. Linde Paniagua a A. Hernández Gil, Madrid, 2 d'abril de 1981; *Actas de la Sección Primera de la CGC*, vol. XXXII, annex a l'acta núm. 12, p. 76 i 79-81; annex a l'acta núm. 13, p. 84 i 87-89; annex a l'acta núm. 14, p. 95, 96 i 99-101, i annex a l'acta núm. 23, p. 159-161; *Actas de la Sección Primera de la CGC*, vol. XXXVIII, annex a l'acta núm. 10, p. 64 i 67-69; annex a l'acta núm. 11, p. 72 i 75-77, i annex a l'acta núm. 12, p. 83, 84 i 87-98.

Quant a l'aplicació del dret català —que era el «dret [...] de la terra» i basant-se en el qual s'havia de jutjar a Catalunya «ans de tots altres drets»—, no hi havia una regulació específica sobre quins eren els criteris que determinaven la vinculació de la persona amb aquest dret i amb el seu territori, i no s'acudia mimèticament, en principi, a les regles que determinaven qui era considerat català en l'àmbit dels càrrecs públics i dels beneficis eclesiàstics. Com a criteris subjectius que podien comportar l'aplicació del dret català, es tenien en compte principalment, per influència sobretot de les teories estatutàries, el domicili i la residència; en aquest sentit, es podia afirmar que no calia ser català tal com entenien aquest terme les disposicions de càrrecs públics i beneficis eclesiàstics, sinó que n'hi havia prou amb tenir el domicili al Principat. Per tant, la solució adoptada històricament en aquest àmbit per al dret civil català s'aproximava força, *mutatis mutandi*, al criteri que se segueix encara avui, entre d'altres, en la majoria de països del *Common Law*, en els quals la llei personal està determinada pel domicili.

No fou fins al segle XIX que s'inicià la el camí que desembocà en la configuració del «veïnatge civil», com a concepte *ad hoc* i específic de l'ordenament jurídic espanyol, que determina la subjecció al «derecho común» o al «derecho foral» i, per tant, al dret civil català. Després d'una llarga evolució iniciada en l'etapa de la codificació espanyola a partir de la idea de «guanyar veïnatge», s'acabà imposant el «veïnatge civil» com a criteri uniforme per a determinar la subjecció als diversos drets civils territorials coexistents a Espanya; criteri que s'acabà generalitzant també com a determinant de la llei personal en les situacions jurídiques heterogènies o de tràfic extern en les quals es trobaven implicats aquests drets.

La substitució del veïnatge civil per la «residència habitual» o pel «domicili» (que l'art. 40 CC determina precisament a partir d'aquella)¹¹³ és viable sempre que vagi acompanyada de la fixació d'aquests conceptes a través de regles precises. Aquesta solució potenciaria la coincidència entre el dret al qual la persona està subjecta i el del territori on resideix, i facilitaria l'aplicació del dret territorialment vigent en condicions de normalitat —coses que actualment propicia, en certa mesura, la regulació del canvi de veïnatge civil per residència—, tot i que podria anar en detriment de l'estabilitat de la subjecció a un o altre dret.

113. El caràcter d'«habitual» qualifica la residència —com a qüestió de fet— i en fa el domicili (art. 40 CC). L'adjectiu *habitual* fa referència al fet de residir, mentre que, en canvi, el terme *domicili* designa el lloc on es resideix. La qualificació de la residència com a *habitual* implica voluntarietat i no exigeix la continuïtat de la residència (continuïtat que sí que requereix, en canvi, l'art. 14.5 CC).